

Piotr Zbróg

Język polski

Program nauczania dla klas

4-8

szkoły podstawowej

Podstawa programowa 2026

Redakcja merytoryczna
Karolina Chomicz, Marek Kornacki

Redakcja językowa i korekta
Ewa Hoffmann-Skibińska

© Grupa MAC S.A., Kielce 2026

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosza 76
tel. 41 366 55 55
e-mail: kontakt@mac.pl, www.mac.pl

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Charakterystyka profilu absolwentki i absolwenta	6
3. Ogólna charakterystyka programu nauczania	9
4. Uwagi o celach i treściach kształcenia polonistycznego w szkole podstawowej	10
5. Cele kształcenia polonistycznego w szkole podstawowej	12
6. Cele kluczowe w programie <i>Język polski</i>	15
7. Sposoby osiągnięcia celów	17
8. Czytanie kierunkowane jako ogólna strategia przygotowania do czytania tekstu ze zrozumieniem	19
9. Ramy tekstowe w procesie aktywizowania czytelniczego uczniów	20
10. Szczegółowy rozkład treści nauczania i efektów kształcenia	24
11. Zadania nauczyciela języka polskiego w II etapie edukacyjnym	44
12. Sprawdzanie i ocenianie uczniów w praktyce szkolnej	44
13. Uwagi o realizacji programu	45
14. Ewaluacja programu	46
15. Informacja o autorze programu	47
16. Fragment podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej	48
Bibliografia	63

Wstęp

Reforma „Kompas Jutra” z 2026 roku to kompleksowa zmiana w polskim systemie edukacji mająca na celu dostosowanie szkoły do zmieniającego się świata i rozwój potencjału uczennic i uczniów. Jej celem są: ograniczenie szczegółowej pamięciowej wiedzy na rzecz kompetencji kluczowych, zwiększenie nacisku na działanie, współpracę i rozwiązywanie problemów oraz wprowadzenie nowych praktycznych przedmiotów (edukacji obywatelskiej i edukacji zdrowotnej). W centrum reformy znajduje się Profil absolwenta i absolwentki – dokument opracowany przez Instytut Badań Edukacyjnych – Polski Instytut Badawczy, który określa, jakie kompetencje, wiedzę i postawy powinien posiadać uczeń kończący dany etap edukacji. Jest kompasem dla polskiej edukacji, który wskazuje uczniom, po co się uczą, nauczycielom, jakie wartości, jakie kompetencje i jaka wiedza powinny być w centrum ich uwagi, a rodzicom, czego uczą się ich dzieci.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, wprowadzonej Rozporządzeniem Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r., zaplanowano swoisty podział na podetapy: klasy 4–6 oraz 7–8. Nie ma jakichś zasadniczych konsekwencji formalnych tego podziału, można jednak dokonać pewnego podsumowania i ewaluacji osiągnięć uczniów, działań szkoły i zaplanować kolejne czynności, aby wzmocnić kompetencje uczniów.

Mocniej niż dotychczas akcentuje się w podstawie rolę języka polskiego. Nowa podstawa stwierdza, że *uczenie się języka polskiego odgrywa kluczową rolę w procesie poznawania i rozumienia rzeczywistości oraz budowania tożsamości i relacji społecznych*. W obliczu przemian współczesnego świata język polski stanowi pomost między tradycyjną kulturą pisma a nowymi formami przekazów audialnych i audiowizualnych. Zajęcia z języka polskiego służą przede wszystkim przygotowaniu do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym.

Podkreśla się w niej kwestię kształcenia kompetencji językowych i komunikacyjnych:

W procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa na każdym przedmiocie kształtuje kompetencje językowe uczniów oraz dba o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim w sposób poprawny i zrozumiały.

To bardzo bliskie autorowi podręcznika *Język polski* wyd. MAC Edukacja, który łączy komunikację z treściami językowymi i literackimi.

Dodać należy, że nadal rozwijać trzeba kluczową umiejętność związaną z porozumiewaniem się w mowie i piśmie – czytanie ze zrozumieniem. Wciąż wymaga ona staranności oraz nowych strategii z uwagi na podkreślenie jej znaczenia w podstawie:

Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz działania sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem literackim.

Dlatego w niniejszym programie akcentuje się dwa nowoczesne ujęcia poszerzające pole poszukiwań skutecznych form rozwijania tej kompetencji: czytanie kierunkowane oraz ramy tekstowe, które to kompetencje znacząco przyczyniają się do zwiększenia motywacji czytelniczych uczniów, podnoszą poziom zrozumienia oraz budowania znaczeń, a także wzbogacają wiedzę uczniów.

Wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym.

Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia.

Program nauczania *Język polski* zawiera nie tylko treści, materiał lekturowy itp., ale podkreśla i rozwija kluczowe aspekty kształcenia polonistycznego, również w kontekście współczesnej bibliografii pomocnej w codziennym nauczaniu i przezwyciężaniu trudnych sytuacji dydaktyczno-wychowawczych. W niniejszym wydaniu program został uzupełniony o trzy moduły tematyczne – medialny, filozoficzny i kulturowy – wpisane w wymagania szczegółowe zgodnie z nową podstawą programową. Moduły te nie stanowią odrębnego bytu, lecz są naturalnym rozwinięciem komunikacyjnej i humanistycznej filozofii kształcenia, którą autor konsekwentnie wdraża od pierwszego wydania.

Charakterystyka profilu absolwenta i absolwentki

Według koncepcji profilu absolwenta i absolwentki szkoły podstawowej opracowanej przez Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy uczeń/ uczennica ma być osobą wszechstronnie rozwiniętą – intelektualnie, społecznie i emocjonalnie – zdolną do dalszego kształcenia oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Model profilu absolwenta i absolwentki opiera się na czterech wzajemnie powiązanych elementach: **wartościach**, **kompetencjach** (fundamentalnych oraz przekrojowych), **sprawczości** oraz **wiedzy w obszarach kształcenia**.

Źródło: Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy

Wartości

Podstawę profilu absolwenta i absolwentki stanowią *wartości*. Należą do nich: wolność i odpowiedzialność, wspólnota i szacunek, prawda, dobro i piękno oraz sprawiedliwość i solidarność.

Wolność to prawo do samostanowienia, ale wiąże się z odpowiedzialnością za swoje decyzje. W środowisku szkolnym wolność pozwala na odkrywanie swojego potencjału i kreatywności, a odpowiedzialność oznacza świadome wybory i ich konsekwencje.

Wspólnota stanowi przestrzeń, w której uczennice i uczniowie budują własne poczucie przynależności – jest ono niezbędne dla emocjonalnego i społecznego rozwoju uczennic i uczniów.

Szacunek rozumie się jako dostrzeganie wartości w drugim człowieku, społeczeństwie czy kulturze. Wiąże się z tym prawo do wyrażania swoich opinii, potrzeb i emocji. W szkole szacunek stanowi podstawę działalności wychowawczej oraz dydaktycznej, pozwala na budowanie poczucia wspólnoty wśród uczennic i uczniów, wzmacnia współpracę i rozwój.

Prawda jako zgodność informacji ze stanem faktycznym, ale również odróżnianie faktów od opinii, jest fundamentem rozwoju nauki. **Dobro** to otwarcie na drugiego człowieka, zrozumienie dla innych oraz gotowość do niesienia pomocy. **Piękno** jest przeżyciem estetycznym. Dostrzegane poprzez zmysły lub intelekt budzi podziw i stymuluje uczennice i uczniów do rozwoju osobistego.

Sprawiedliwość wiąże się z uznaniem praw i obowiązków, ich egzekwowaniem oraz równym traktowaniem wszystkich. **Solidarność** w środowisku edukacyjnym oznacza rozwój kultury pracy zespołowej i wzajemny szacunek dla różnorodności i zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych.

Kompetencje

Drugim kluczowym elementem profilu absolwenta i absolwentki są *kompetencje* rozumiane jako zdolność do efektywnego działania poprzez wykorzystanie wiedzy, umiejętności i postaw.

Wśród kompetencji wyróżniono **kompetencje fundamentalne**: matematyczne, językowe i cyfrowe. Są one niezbędne do funkcjonowania w codziennym życiu, dalszego uczenia się oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Kompetencje matematyczne umożliwiają logiczne myślenie i rozwiązywanie problemów, językowe – komunikację i rozumienie świata, a cyfrowe – świadome korzystanie z technologii.

Kolejną grupę stanowią **kompetencje przekrojowe**, które mają zastosowanie w różnych obszarach życia. Dzielą się one na trzy kategorie:

– kompetencje społeczne – dotyczą współpracy w grupie, komunikacji i dbania o innych, w oparciu o empatię, relacje i działania prospołeczne,

– kompetencje poznawcze – obejmują rozwiązywanie problemów, krytyczne myślenie (zdolność analizy i oceny informacji w celu wyciągnięcia racjonalnych wniosków) oraz kreatywność, czyli umiejętność tworzenia nowych oryginalnych pomysłów i rozwiązań,

– kompetencje osobiste – koncentrują się na kierowaniu sobą (samodzielność, wytrwałość, autorefleksja) oraz dbaniu o siebie (zdrowie, emocje, radzenie sobie ze stresem i wyznaczanie granic).

Kompetencje są ze sobą powiązane, rozwijają się równolegle, wymagają integracji wiedzy, umiejętności i postaw. Ich najważniejszym celem jest ukształtowanie osoby świadomej siebie, samodzielnej, odpowiedzialnej, otwartej na zmiany i gotowej do uczenia się przez całe życie.

Sprawczość

Trzecim filarem profilu absolwenta i absolwentki jest **sprawczość**, czyli zdolność do podejmowania działań, które mają pozytywny wpływ na nas samych i nasze otoczenie, oraz brania za nie odpowiedzialności. W szkole sprawczość pomaga uczennicom i uczniom być aktywnymi uczestniczkami i uczestnikami procesu edukacyjnego. Dzięki niej mogą realizować swoje cele, zaspokajać potrzeby i brać odpowiedzialność za swoje działania.

Budowanie sprawczości obejmuje cztery kluczowe obszary:

– poczucie przynależności do wspólnoty – poczucie, że jest się docenianym i akceptowanym przez grupę, co pozytywnie wpływa na samopoczucie i motywację,

– nastawienie na rozwój – wiara, że dzięki wysiłkowi można się rozwijać i doskonalić, co motywuje do podejmowania wyzwań,

– przekonanie o własnej skuteczności – wiara w zdolność do osiągnięcia celów, nawet w trudnych sytuacjach, co zwiększa motywację i kształtuje wytrwałość,

– samoregulacja – umiejętność planowania i realizowania celów, monitorowanie postępów i dostosowywanie się do zmian.

Sprawczość jest kluczowa dla aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym, zawodowym, obywatelskim i rodzinnym.

Wiedza w obszarach kształcenia

Ostatnim elementem profilu absolwenta i absolwentki jest **wiedza w obszarach kształcenia**. Rozwijanie kompetencji fundamentalnych i przekrojowych wymaga wykorzystania wiedzy z różnych dziedzin. Bez solidnych podstaw w danej dziedzinie niemożliwe jest opanowanie umiejętności wyższego rzędu, takich jak krytyczne myślenie czy kreatywność. Uczennice i uczniowie z szeroką i kontekstową wiedzą łatwiej dostrzegają powiązania między dziedzinami i lepiej stosują zdobytą wiedzę w praktyce.

Ważne jest, aby uczennice i uczniowie uczyli się w sposób zintegrowany, łącząc wiedzę z różnych dziedzin, a nie tylko skupiając się na jednym przedmiocie. To pomoże im lepiej zrozumieć świat i przygotować się do wyzwań przyszłości.

Wyróżnione w profilu absolwenta i absolwentki obszary kształcenia to: język polski, matematyka, języki obce, nauki przyrodnicze, historia i społeczeństwo, kultura i sztuka, informatyka i nowoczesne technologie, technika, ruch i zdrowie.

Związek profilu absolwenta z niniejszym programem:

Niniejszy program nauczania języka polskiego realizuje wszystkie cztery filary modelu IBE. Wartości są kształtowane przez pracę z tekstem literackim i refleksję aksjologiczną (moduł filozoficzny). Kompetencje językowe, komunikacyjne i cyfrowe stanowią rdzeń programu. Sprawczość – rozumiana identycznie jak w modelu IBE – jest wyodrębnionym celem kluczowym (rozdz. 4.2). Wiedza językowa i literacka osadzona jest w myśleniu interdyscyplinarnym (moduły: medialny, filozoficzny, kulturowy).

1. Ogólna charakterystyka programu nauczania

Program nauczania *Język polski* wyd. MAC Edukacja jest skierowany do nauczycieli języka polskiego w klasach 4–8 szkoły podstawowej. Zawiera on podstawowe informacje przydatne poloniście do właściwego zaplanowania pracy. Omówiono w nim cele kształcenia polonistycznego na II etapie kształcenia – zarówno te najogólniejsze, długoterminowe, zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego z 11 marca 2026 r., jak i krótkoterminowe, szczególnie ważne dla tych, którzy zdecydują się korzystać z niniejszego programu.

Wymienia się też ogólnie sposoby osiągnięcia zamierzonych celów, przedstawia listę szczegółowych treści kształcenia wraz z zoperacjonalizowanymi celami szczegółowymi dotyczącymi oczekiwanych efektów związanych z treściami, które winien osiągnąć uczeń. Najogólniej rzecz ujmując, program stawia w centrum konieczność wyposażenia ucznia

w wiedzę i umiejętności potrzebne w sytuacjach nie tylko szkolnych, ale głównie pozaszkolnych, także jako przygotowanie do nauki w liceum, technikum lub w szkole branżowej.

W niniejszym wydaniu program uwzględnia ponadto trzy moduły interdyscyplinarne wskazane przez nową podstawę programową: **moduł medialny** (obejmujący edukację medialną, krytyczny odbiór przekazów i odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych), **moduł filozoficzny** (kształtowanie refleksji etycznej i aksjologicznej w związku z analizowanymi tekstami) oraz **moduł kulturowy** (integrowanie literatury z innymi sztukami: filmem, teatrem, muzyką, sztukami plastycznymi, komiksem). Moduły oznaczono w rozkładzie treści jako dodatkowe wymiary wymagań szczegółowych i powinny być planowane przez nauczyciela jako naturalne rozszerzenie pracy z tekstem.

Program nauczania to dopiero początek przygotowywania procesu dydaktyczno-wychowawczego przez nauczyciela. Cele, metody, treści i osiągnięcia stanowią w nim swoiste postulaty, drogowskazy, które można przecież różnorodnie rozwinąć w praktyce szkolnej. Jakkolwiek więc niniejszy program stanowi samodzielny dokument, jest on istotnie związany z podręcznikami *Język polski* wydawnictwa MAC Edukacja.

2. Uwagi o celach i treściach kształcenia polonistycznego w szkole podstawowej

Zgodnie z ogólnym, ale kluczowym celem ogólnym:

Język polski jest kluczowym przedmiotem nauczania – poznawanie wybitnych utworów literackich sprzyja rozwojowi osobowemu ucznia, wprowadza go w świat kultury polskiej i europejskiej. Zakres znajomości języka ojczystego i sprawność w posługiwaniu się nim ułatwia przyswajanie wiedzy z innych dziedzin (przedmiotów) i jest dla każdego ucznia podstawą sukcesu szkolnego.

W niniejszym programie wysunięto na plan pierwszy cele związane z kształceniem kompetencji czytelniczych, językowych i komunikacyjnych, zarówno werbalnych, jak i niewerbalnych. Zdaniem J. Piageta (1966) i J. Brunera (1964) w kształceniu sprawności komunikacyjnej uczniów najważniejsze jest stymulowanie ich do twórczego stosowania języka, jak również aktywnego odgrywania roli czytelnika w tworzeniu znaczeń.

W pierwszej kolejności dotyczy to sytuacji wiążących się z funkcją komunikacyjną języka, tj. umiejętnością wypowiedzania się uczniów w różnych sytuacjach z wykorzystaniem określonych form wypowiedzi. W zależności od celu tych wypowiedzi, np. informowania, dyskusowania, formułowania pytań, stwierdzania wątpliwości czy relacjonowania zdarzeń, mogą i powinny być one różne. Rola nauczyciela polega tu na inspiracji ucznia do poszukiwania właściwych form komunikacji.

Dlatego ważne, a może najważniejsze miejsce w edukacji powinno zajmować umiejętne kształcenie prowadzone w taki sposób, aby w warunkach szkolnych uczeń mógł przećwiczyć jak najwięcej zachowań językowych przydatnych w codziennej komunikacji. Nowa podstawa programowa szczególnie akcentuje, że kształcenie powinno być ukierunkowane na interdyscyplinarność i otwarcie na różnorodne konteksty w interpretacji wypowiedzi. Język polski obejmuje edukację medialną, filmową i teatralną. Wiąże się to z rozwijaniem krytycznego odbioru przekazów i odpowiedzialnym korzystaniem z technologii cyfrowych, co stanowi nowy, wyraziście wyodrębniony wymiar kształcenia polonistycznego.

Z drugiej strony uczeń musi też rozumieć podstawową terminologię opisującą system języka (np. zdanie, wyraz, czasownik, rzeczownik). Oba nurty działań powinny się ze sobą spójnie łączyć, przenikać wzajemnie, uzupełniać i pełnić funkcję interpretującą. Stanowisko takie wynika z przekonania, że umiejętności związane z porozumiewaniem się należą do kompetencji kluczowych współczesnego człowieka, a lekcje języka polskiego są szczególnie predestynowane do ich rozwijania. Efekt kształcenia w tym zakresie można by określić słowami D. Hymesa: „Kompetencja komunikacyjna to zdolność spostrzegania i kategoryzowania sytuacji społecznej oraz dostosowywania do niej sposobów mówienia. Chociaż sposób wypowiadania się podlega gramatycznym regułom języka, to możliwości wyrażenia czegokolwiek wymagają także uwzględnienia odpowiedniego kontekstu sytuacyjnego, reguł używania języka, jak również spełnienia warunków psychologicznych, obejmujących m.in. motywację, percepcję sytuacji i jej zrozumienie” (za: M. Nowicka, 2000, s. 20).

Komunikację ujmuje się tu bardzo szeroko – zarówno z punktu widzenia nadawcy, jak i odbiorcy tekstu słuchanego, czytanego czy przekazywanego za pomocą innych mediów. Uczeń kompetentny komunikacyjnie wie, kiedy, co, jak i w jakiej intencji powiedzieć, rozumie to, co się do niego mówi i w jakiej intencji się to czyni.

Trzeba zauważyć, że komunikacja interpersonalna odbywa się nie tylko dzięki językowi. Jak udowodnił A. Mehrabian, rozkład znaczenia komunikatu wygląda następująco:

- 7% sygnały werbalne,
- 38% głos (siła, wysokość, rytm itp.),
- 55% ruchy ciała (głównie mimika twarzy).

Stąd niezbędne w dydaktyce polonistycznej jest poruszanie tematyki związanej z parajęzykiem i mową ciała, ponieważ dopiero wtedy można mówić o pełnym przygotowaniu uczniów do uczestniczenia w akcie komunikacji. W niniejszym wydaniu aspekt ten uzupełniają wymagania dotyczące asertywnej komunikacji, aktywnego słuchania, parafrazowania, udziału w dyskusji i debacie, stosownie do wymagań nowej podstawy programowej dla klas 7 i 8.

Powiązanie z profilem absolwenta:

Kształcenie kompetencji językowych i komunikacyjnych wpisuje się bezpośrednio w kompetencje fundamentalne (językowe) i przekrojowe (społeczne – współpraca, komunikacja; poznawcze – krytyczne myślenie; osobiste – autorefleksja) z modelu IBE. Kształtowanie wartości przez obcowanie z tekstami kultury realizuje pierwszą warstwę modelu (wartości: prawda, dobro, piękno, sprawiedliwość, wspólnota).

Do osiągnięcia zakładanych celów w zakresie kompetencji czytania ze zrozumieniem konieczne są metody aktywizujące uczniów. Szczególnie warto zwrócić uwagę na szerzej omówione kwestie czytania kierunkowanego (patrz rozdz. 6) oraz ram tekstowych (patrz rozdz. 7), czyniących z uczniów aktywnych czytelników. Nowa podstawa programowa idzie o krok dalej: wymaga, by uczniowie sami planowali proces czytania i współdecydowali o wyborze lektur – co w naturalny sposób wpisuje się w koncepcję czytania kierunkowanego, czyniąc z niej nie tylko metodę nauczyciela, ale narzędzie w rękach samego ucznia.

Zakłada się też, że uczeń może być aktywny przede wszystkim wtedy, gdy aktywny i twórczy będzie jego nauczyciel. Dlatego też poloniście pozostawia się swobodę w formułowaniu celów i doborze treści, które oczywiście muszą wypełnić minimum wskazane w podstawie programowej.

Nowa podstawa programowa szczególnie akcentuje interdyscyplinarność i otwarcie na różnorodne konteksty interpretacji. Język polski obejmuje edukację medialną, filmową i teatralną, co wiąże się z rozwijaniem krytycznego odbioru przekazów i odpowiedzialnym korzystaniem z technologii cyfrowych [M].

3. Cele kształcenia polonistycznego w szkole podstawowej

3.1. Rodzaje celów kształcenia

Każdy polonista, przystępując do przygotowania planów przedsięwzięć dydaktycznych, winien określić cele kształcenia. Zasadniczo owe cele dzieli się następująco:

- długoterminowe cele kształcenia,
- krótkoterminowe cele kształcenia,
- cele szczegółowe.

W pierwszym etapie należy zapoznać się z długoterminowymi celami ogólnymi, zaplanowanymi na dany okres kształcenia. Wyznaczone są one w dokumencie ministerialnym – Podstawie programowej kształcenia ogólnego (obecnie obowiązujący dokument pochodzi z 11 marca 2026 r.).

3.2. Wymagania ogólne z podstawy programowej

Nowa podstawa programowa formułuje wymagania ogólne jako osiem zintegrowanych celów kompetencyjnych, zastępując dotychczasowy czterostrefowy układ (kształcenie literackie i kulturowe, językowe, tworzenie wypowiedzi, samokształcenie). Układ ten zachowuje znaczenie jako narzędzie porządkowania treści w niniejszym programie (zob. rozdz. 8.), natomiast cele kształcenia sformułowano zgodnie z nową podstawą w sposób następujący:

1. Etyczne, kreatywne i skuteczne komunikowanie się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach i formach gatunkowych, także w środowisku cyfrowym.
2. Interpretowanie różnorodnych utworów z uwzględnieniem kluczowych pojęć i istotnych kontekstów, w tym kulturowego, historycznego i filozoficznego.
3. Rozumienie i analizowanie tekstów nieliterackich, w tym publicystycznych, użytkowych, popularnonaukowych i medialnych.
4. Świadome i krytyczne korzystanie z przekazów medialnych.
5. Rozwijanie zainteresowań lekturowych i kształtowanie pozytywnych nawyków czytelniczych.
6. Rozwijanie świadomości językowej oraz poprawne i adekwatne do sytuacji posługiwanie się zasobami językowymi.
7. Rozwijanie sprawczości przez działania twórcze i aktywne, odpowiedzialne uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym.
8. Autorefleksja i budowanie tożsamości osobistej oraz wspólnotowej w odniesieniu do kultury lokalnej, narodowej, europejskiej i światowej, z uwzględnieniem wpływu człowieka na środowisko oraz klimat.

Powiązanie z profilem absolwenta (IBE):

Wymagania ogólne 1–8 wprost realizują model IBE: kompetencje językowe (wymagania 1, 6), cyfrowe (4), kompetencje przekrojowe (krytyczne myślenie: 3, 4; kreatywność: 1; autorefleksja: 8; współpraca: 7, sprawczość: 7, wartości (prawda, piękno, wspólnota – wymagania 2, 8). Nauczyciel powinien planować każdą lekcję z perspektywą: który filar modelu IBE jest przez nią realizowany.

W odniesieniu do kształcenia polonistycznego nowa podstawa wskazuje na kluczowy charakter następujących umiejętności: sprawne komunikowanie się w języku polskim, poszukiwanie i krytyczna analiza informacji z różnych źródeł, kreatywne rozwiązywanie problemów, praca w zespole i społeczna aktywność, aktywny udział w życiu kulturalnym.

Autor pragnie podkreślić, że nowe wymagania ogólne stanowią naturalne rozwinięcie wcześniejszego podejścia do celów kształcenia polonistycznego. Cel komunikacyjny, który od pierwszego wydania stał w centrum tego programu, zyskuje teraz wyraźne usankcjonowanie w podstawie. Nowy akcent to sprawczość uczniów, do której powrócę w rozdziale 4.

3.3. Cele szczegółowe (operacyjne)

Cele ogólne – długo- i krótkoterminowe – wyznaczają aspekty kształcenia w sposób ramowy, rysując raczej ideę kształcenia polonistycznego, główne myśli, zamierzenia, niż daleko idące konkrety dotyczące codziennej pracy na lekcjach, które można dość szybko zweryfikować.

Na koniec należy więc wspomnieć o celach szczegółowych, które opracowywane są na jednostkę lekcyjną lub na cykl jednostek. Tradycyjnie cele te dzielono na poznawcze, kształcące i wychowawcze. Dziś bardzo chętnie stosuje się wygodną i dość przejrzystą operacjonalizację celów. Cele operacyjne wskazują bardzo konkretnie i szczegółowo umiejętności, które powinien osiąść uczeń po określonej jednostce dydaktycznej.

3.4. Zasady formułowania celów

Przy formułowaniu celów pamiętać należy o czterech głównych zasadach:

- zasada podmiotowości – cele formułuje się z punktu widzenia potrzeb ucznia,
- zasada funkcjonalności – cele muszą być możliwe do osiągnięcia,
- zasada rzeczowości – cele oczywiste nie są formułowane,
- zasada wykonalności – cele dostosowuje się do poziomu i możliwości uczniów oraz warunków, w których odbywają się zajęcia.

W niniejszym wydaniu do powyższych zasad dodaje się zasadę sprawczości: *cele formułuje się w taki sposób, by uczeń był współautorem procesu uczenia się: wyrażał preferencje lekturowe, współdecydował o tematach projektów, uczestniczył w samoocenie. Sprawczość nie zastępuje kierownictwa nauczyciela, lecz stanowi jego dopełnienie.*

4. Cele kluczowe w programie *Język polski*

4.1. Kompetencja komunikacyjna jako cel nadrzędny

Na poziomie programu kształcenia albo autorskiego programu indywidualnego nauczyciela wyznacza się krótkoterminowe cele ogólne. W niniejszym programie mocno akcentuje się cele związane z przygotowaniem ucznia do uczestniczenia w procesie komunikacji z punktu widzenia nadawcy i odbiorcy. Komunikacja pojmowana jest tu bardzo szeroko – od kontaktów interpersonalnych (tworzenie różnych gatunków mowy typu prośba, odmowa, życzenia, podziękowania), poprzez wypowiadanie się w mowie i piśmie na tematy związane z codziennym życiem, literaturą, kulturą, wartościowanie tekstów kultury, ujawnianie postaw wobec świata, a na umiejętnościach pełnienia roli aktywnego słuchacza i czytelnika skończywszy. Zasadniczym celem jest bowiem wykształcenie ucznia kompetentnego komunikacyjnie, rzecz jasna adekwatnie do poziomu wiekowego.

Kompetencja komunikacyjna dotyczy stopnia, w jakim pożądane cele są osiąganе przez komunikację w sposób stosowny do sytuacji (Spitzberg, Cupach 1984). Jej składowymi są: Motywacja, Wiedza, Umiejętności, Kontekst, Spostrzeganie.

K. Grabias (1994) wskazuje kilka aspektów, przejawów kompetencji nadawcy, określając je mianem sprawności komunikacyjnych:

- sprawność systemowa – uczeń używa poprawnych form językowych,
- sprawność społeczna – uczeń dostosowuje wypowiedź odpowiednio do rangi odbiorcy,
- sprawność sytuacyjna – uczeń dostosowuje wypowiedź do różnych okoliczności,
- sprawność pragmatyczna – uczeń osiąga cel za pomocą odpowiednio skonstruowanej wypowiedzi.

Powiązanie z profilem absolwenta:

Kompetencja komunikacyjna jako cel nadrzędny wpisuje się w kompetencje fundamentalne (językowe) i przekrojowe (społeczne: współpraca, komunikacja; poznawcze: krytyczne myślenie, kreatywność) modelu IBE. Sprawność pragmatyczna odpowiada „zdolności do efektywnego działania” z definicji kompetencji w modelu IBE.

4.2. Sprawczość uczniów jako nowy cel kluczowy

Nowa podstawa programowa wprowadza sprawczość (ang. *agency*) jako samodzielny i wyraziście wyodrębniony wymiar edukacji. Sprawczość to podejmowanie autonomicznych działań mających pozytywny wpływ na osobę, która je podejmuje, i na jej otoczenie wraz z braniem odpowiedzialności za te działania. Ze sprawczością powiązane są poczucie

przynależności do wspólnoty, nastawienie na rozwój, przekonanie o własnej skuteczności oraz samoregulacja.

W kontekście kształcenia polonistycznego sprawczość wyraża się w tym, że uczeń: współdecyduje o wyborze lektur, planuje proces czytania, uczestniczy w debacie jako pełnoprawny uczestnik dyskursu, tworzy własne formy artystyczne, ocenia własne postępy i przyjmuje informację zwrotną, angażuje się w projekty czytelnicze i medialne. Cel ten jest spójny z komunikacyjną filozofią niniejszego programu. Kompetentny komunikacyjnie uczeń to jednocześnie sprawczy uczestnik kultury i społeczeństwa.

4.3. Tożsamość i autorefleksja

Nowa podstawa programowa czyni z budowania tożsamości osobistej i wspólnotowej osobny cel kształcenia. Dla nauczyciela języka polskiego oznacza to konieczność świadomego planowania sytuacji dydaktycznych, w których uczeń: określa wartości ważne dla siebie, omawia swoją przynależność do różnych wspólnot (rodzina, szkoła, naród, Europa), wyraża refleksję filozoficzną inspirowaną tekstami (moduł filozoficzny), zastanawia się nad rolą języka i literatury w budowaniu tożsamości narodowej (moduł kulturowy). Wymiar ten wpisuje się w wieloletnią tradycję aksjologiczną kształcenia polonistycznego i w znacznej mierze rozszerza to, co autorzy programów polonistycznych zawsze określali celami wychowawczymi.

4.4. Cel aktywności czytelniczej i komunikacyjnej

Kolejnym głównym celem programu jest wykształcenie u uczniów potrzeby aktywności czytelniczej, komunikacyjnej i poznawczej, a przede wszystkim społecznej. Nowa podstawa wzmacnia ten cel przez wymóg aktywnego planowania lektury przez uczniów, a nie tylko jej odbioru. Nauczyciel stwarza warunki, uczniowie podejmują decyzję, co tworzy model sprawczości w praktyce czytelniczej.

Zakłada się konieczność poznania utworów literackich wchodzących w skład polskiego i europejskiego dziedzictwa, reprezentujących różne gatunki, mające wysokie walory artystyczne i wychowawcze, bliskie doświadczeniom i potrzebom odbiorców dziecięcych i młodzieżowych.

5. Sposoby osiągnięcia celów

5.1. Pytania organizujące planowanie

Nauczyciel rozpoczynający pracę w określonej klasie musi odpowiedzieć sobie na pytania: *Po co uczyć? – Czego uczyć? – Jak uczyć?* Wyznaczone wcześniej cele ogólne kształcenia polonistycznego – na poziomie podstawy oraz niniejszego programu – a także wyrażone w dalszej części szczegółowe cele operacyjne dają przynajmniej częściową odpowiedź na pierwsze pytanie.

Nowa podstawa programowa uzupełnia ten schemat o czwarte pytanie: *Jakim pytaniem wiodącym zorganizuję pracę uczniów nad tym obszarem treści?* Pytania wiodące (ang. *essential questions*) służą ukierunkowaniu uwagi uczniów na kluczową ideę lub umiejętność, nie zaś na odtwarzanie informacji. Każdy z obszarów kształcenia zaproponowanych w niniejszym programie winien być organizowany przez takie pytanie. Naturalnie wpisuje się to w strategię czytania kierunkowanego opisaną w rozdziale 6.

5.2. Strategie nauczania

Planowanie pracy koncentruje się w pierwszym etapie na wyborze jednego (czasem kilku) z celów ogólnych. Wśród różnych podziałów znaleźć można wiele elementów wspólnych. Warto pokrótce skoncentrować się na podziale W. Okonia, aby zaproponować najskuteczniejsze sposoby służące osiągnięciu celów w niniejszym programie. Autor ten wyróżnia następujące strategie:

- A – asocjacyjna: uczniowie otrzymują gotową wiedzę podawaną przez nauczyciela,
- P – problemowa: uczniowie samodzielnie dochodzą do wiedzy, rozwiązując problem,
- O – operacyjna: uczniowie zdobywają wiedzę i umiejętności przez działanie,
- E – emocjonalna: uczniowie uczą się przez przeżywanie.

W szkole podstawowej dużo lepsze do osiągnięcia zakładanych celów wydają się strategie P, O i E, a model A – lekcja podająca – powinien być stosowany jedynie w niezbędnych sytuacjach dydaktycznych.

Do efektywnych metod i form pracy poloniście szczególnie zalecam:

- metody problemowe: praca w grupach, dyskusja, debata, burza mózgów, mapa mentalna, sąd literacki, drzewko decyzyjne,
- metody operacyjne: inscenizacja, drama, recytacja, projekty, układanka (jigsaw), gry dydaktyczne,
- metody emocjonalne: kontakt z dziełami filmowymi, spektaklami, słuchowiskami, recytacja, dyskusja.

5.3. Nowe metody i formy wymagane przez podstawę programową

Nowa podstawa programowa wprowadza jako obowiązkowe kilka form pracy, które w niniejszym programie pojawiały się dotąd jako zalecane lub opcjonalne. Nauczyciel powinien zaplanować je w cyklu kształcenia:

- debata zorganizowana (oksfordzka, sokratejska, panelowa, „za i przeciw”) – raz w trakcie klas 7 i 8,
- tworzenie krótkiej formy artystycznej w grupie (spektakl, film, teledysk, słuchowisko, podcast) na podstawie tekstu literackiego lub własnego scenariusza – raz w cyklu klas 4–6 i raz w cyklu klas 7–8,
- indywidualny przegląd mediów (prasy, portali, źródeł cyfrowych) na zadany temat – raz w roku w klasach 7 i 8,
- projekt czytelniczy mający na celu rozwijanie zainteresowania literaturą i promujący kulturę czytelnictwa – raz w cyklu klas 4–6,
- projekt twórczy związany z przeczytaną lekturą (gra fabularna, komiks, improwizacja) – raz w cyklu klas 4–6.

Powyższe formy szczegółowo opisano w rozdziale 8 (*Doświadczenia edukacyjne*) oraz uwzględniono w uwagach o realizacji (rozdz. 11). Nauczyciel powinien wpisać je do rocznego planu pracy na etapie planowania kierunkowego.

5.4. Typy lekcji

Spośród wymienianych w opracowaniach metodycznych typów lekcji na pierwszy plan wysunąć trzeba modele oparte na strategiach P, O i E:

- lekcja problemowa – uczniowie samodzielnie dochodzą do nowej wiedzy, stawiają pytania, szukają odpowiedzi,
- lekcja operacyjna – poznawanie rzeczywistości przez tworzenie prac i obserwację,
- lekcja eksponująca – odwołuje się do emocji i wrażeń w związku z obcowaniem z wartościami zawartymi w tekstach kultury.

W kontekście nowych wymagań warto wyróżnić dodatkowy typ: **lekcję projektową** – realizowaną w cyklu kilku jednostek, zorientowaną na wytworzenie konkretnego produktu przez uczniów (formy artystycznej, debaty, projektu czytelniczego). Lekcja projektowa łączy w sobie wszystkie trzy strategie P, O i E i stanowi naturalne środowisko rozwijania sprawczości uczniów.

6. Czytanie kierunkowane jako ogólna strategia przygotowania do czytania tekstu ze zrozumieniem

6.1. Przygotowanie do czytania tekstu a cele czytelnika

Opracowania dotyczące pracy z tekstem na lekcjach dowodzą, że nauczyciel może ów tekst wykorzystać na wiele sposobów: jako narzędzie doskonalenia techniki czytania, jako źródło wiadomości i znaczeń, jak również jako punkt wyjścia do wielorakich działań pozatekstowych. A. Brzezińska (1985) wskazuje w związku z tym na trzy aspekty umiejętności czytania: aspekt techniczny (kojarzenie znaków graficznych z fonicznymi), aspekt semantyczny (rozumienie znaczeń) oraz aspekt krytyczno-twórczy (refleksyjne podejście do czytanego tekstu). E. Malmquist (1982) podkreśla wieloczynnościowość czytania i zwraca uwagę, że komponentami są m.in. wrażenia wzrokowe przekazywane do mózgu, rozumienie poszczególnych wyrazów, zapamiętywanie tekstu, przechowywanie w pamięci faktów z przeszłości, a także działania asocjacyjne.

Uczniowie mogą więc czytać, aby m.in.:

- dowiedzieć się czegoś nowego, poznać nieznanne fakty i wzbogacić swą wiedzę poprzez ich zapamiętanie,
- odczytywać znaczenia niesione przez tekst, interpretować je, wykorzystując swą dotychczasową wiedzę,
- dyskutować o problemach, analizować je w różnych formach,
- bogacić swoje słownictwo, poznawać i rozwijać struktury składniowe,
- opisywać, charakteryzować, streszczać,
- znaleźć inspirację do działania (malowania, odgrywania scenek, opracowania słuchowiska),
- współpracować w grupach nad rozwiązaniem określonej kwestii.

Określenie celu czytania ma więc kolosalne znaczenie w toku metodycznego przygotowania lekcji poświęconej pracy z nowym tekstem. Nowa podstawa programowa wymaga ponadto, by uczniowie sami planowali proces czytania. To jest dokładnie to, do czego przygotowuje ich czytanie kierunkowane. W tej perspektywie strategia opisana w niniejszym rozdziale staje się nie tylko narzędziem nauczyciela, ale umiejętnością, którą uczeń przyswaja i samodzielnie stosuje w kontakcie z tekstem.

6.2. Istota czytania kierowanego

Przygotowanie do czytania i do ćwiczeń po czytaniu stanowi jeden z najważniejszych etapów pracy z tekstem i nad tekstem (Buehl, 2004). Czyni bowiem ucznia aktywnym i świadomym czytelnikiem, a nie tylko biernym odbiorcą kolejnych zadrukowanych stron lektur, podręczników i encyklopedii (Duke, Pearson, 2000).

Często uczniowie, czytając tekst bez przygotowania, nie aktywizują się dostatecznie, ponieważ koncentrują się na wszystkim i na niczym jednocześnie. Uczniowie w takiej sytuacji odczytują tekst, ale nie wiedzą, na co zwrócić uwagę, co będzie ważne w czasie zajęć. Nie są bowiem gotowi do świadomego selekcjonowania informacji, hierarchizowania zdarzeń.

Kierowanie czyni ucznia aktywnym i umotywowanym uczestnikiem procesu czytania, który będzie dobrze przygotowany do rozmowy, opracowania notatki, wskazania kluczowych znaczeń już po lekturze.

UWAGA: konkretne strategie czytania kierowanego zostały wykorzystane w podręcznikach *Język polski* wyd. MAC. W niniejszym wydaniu strategię tę ponadto powiązano z pytaniami wiodącymi, które organizują poszczególne obszary kształcenia. Pytanie wiodące dla danego obszaru staje się naturalnym „kierunkiem” wyznaczanym uczniowi przed lekturą (zob. rozdz. 8.).

7. Ramy tekstowe w procesie aktywizowania czytelniczego uczniów

7.1. Istota ram tekstowych podczas czytania

Rozpoczynając czytanie dowolnego tekstu, aktywny odbiorca ma, świadomie lub mniej świadomie, sformułowane oczekiwania wobec owego tekstu. Może to być m.in. chęć znalezienia jakiejś informacji w celu rozwiązania określonego zadania, porównania znanych informacji z innymi, wyjaśnienia nieznanego terminu, często w wypadku obcowania z literaturą piękną jest to także pragnienie zaspokojenia potrzeb estetycznych, zrelaksowanie się, poprawienie samopoczucia czy wprowadzenie się w określony nastrój (Duke, Pearson, 2000).

Takie i inne pytania tworzą czytelnikom ramy tekstowe, tj. zestaw pytań, na które będą oni usiłowali znaleźć odpowiedź w danym tekście. Istota ram tekstowych polega ogólnie na tym, że dzięki nim można zaproponować uczniom sposób myślenia o tekście, wyznaczyć strategię jego opracowania.

Ramy tekstowe umożliwiają nauczycielowi przeprowadzenie uczniów przez tekst nie w sposób przypadkowy, ale z podporządkowaniem ich uwagi działaniom rozwijającym myślenie krytyczne.

7.2. Rodzaje ram tekstowych

Badacze zajmujący się strategiami nauczania i uczenia się wskazali sześć typowych ram tekstowych (Jones, Palincsar, Ogle, Carr, 1987):

- „problem – rozwiązanie”: tekst mówi o tym, co działa niepoprawnie i jak to zmienić,
- „przyczyna – skutek”: tekst mówi o tym, dlaczego i jak coś funkcjonuje,
- „cel – działanie – skutek”: tekst mówi o tym, kto podjął jakieś działania i co osiągnął,
- „pojęcie – termin nazywający”: tekst mówi o tym, co/ kto to jest, jak jest opisane,
- „porównanie – kontrast”: tekst mówi o tym, w jakim stopniu podobne lub różne są przedstawione elementy,
- „propozycja – wsparcie”: tekst mówi o tym, jaki punkt widzenia jest prezentowany i z czego wynika.

UWAGA: konkretne przykłady ram tekstowych zostały wykorzystane w podręcznikach *Język polski w szkole podstawowej* jako element obudowy metodycznej. W niniejszym wydaniu ramy tekstowe powiązano ponadto z modułami interdyscyplinarnymi: rama „propozycja – wsparcie” naturalnie wspiera moduł medialny (rozpoznawanie perswazji i dezinformacji); rama „pojęcie – termin” wspiera moduł filozoficzny (definiowanie pojęć abstrakcyjnych, takich jak wartość, sprawiedliwość, tożsamość); ramy „porównanie – kontrast” i „cel – działanie – skutek” szczególnie przydają się w pracy z tekstami kultury w ramach modułu kulturowego.

Koncepcja serii podręczników MAC Edukacja

Ogólna koncepcja serii

Seria składa się z pięciu jednoczęściowych podręczników do klas 4–8. Podręcznik realizuje koncepcję zakładającą korelację treści literackich, językowych i gramatycznych w poszczególnych lekcjach. Materiał teoretyczny stanowi bazę dla odpowiednio opracowanego bogatego zestawu ćwiczeń. Uczniowie, pracując indywidualnie lub w grupach, wykonują ćwiczenia o różnym stopniu trudności w formie ustnej i pisemnej.

Powtarzanie informacji jest ułatwione dzięki odpowiedniemu metodycznemu ułożeniu treści w podręczniku. Ważne wiadomości – definicje literackie i językowe – zamieszczono na marginesach na odpowiednich aplach, a dodatkowe informacje w module „Więcej na temat”. Podczas trudniejszych poleceń uczniowie mogą skorzystać z „Przydatnego słownictwa”.

Uczniowie mają również szansę wykazywać się zdolnościami z innych dziedzin przy okazji ćwiczeń oznaczonych specjalnymi ikonami: zadania z gwiazdką, zadania nawiązujące

do innych przedmiotów (realizują interdyscyplinarny charakter modułów [M][F][K]), zadania na samokształcenie.

Elementy składowe podręcznika

Doświadczenie edukacyjne – ćwiczenia opatrzone tą ikoną zachęcają uczniów do twórczego działania i kreatywnego myślenia. Włączają uczniów w aktywny proces uczenia się oraz wzmacniają ich sprawczość – zgodnie z modelem IBE i wymaganiami nowej podstawy programowej.

Z lekturą w świat – moduł realizujący założenia podstawy programowej w zakresie czterech dłuższych tekstów literackich rocznie (por. Obszar VII: Praktyki lekturowe w rozdz. 8). Wspiera procedurę wspólnego wyboru lektur przez nauczyciela i uczniów.

Przepis na... – moduł zawierający instrukcję tworzenia dłuższych form wypowiedzi (list, opis przedmiotu, opowiadanie, rozprawka, przemówienie) z przydatnym słownictwem i przykładowymi realizacjami. Uczniowie redagują własne wypowiedzi.

Ciekawe! – dodatkowe informacje językowe i z zakresu wiedzy ogólnej, rozwijające myślenie interdyscyplinarne. Wspiera moduły [M][F][K].

Zaskocz wiedzą – dodatkowe informacje i ćwiczenia zachęcające do pogłębiania wiedzy. Opatrzony różnorodnym materiałem ilustracyjnym.

Wykorzystanie nowoczesnych technologii – ćwiczenia wymagające wyszukania informacji w internecie. Wspiera moduł medialny [M] oraz kompetencje cyfrowe z modelu IBE.

Treści nauczania w poszczególnych klasach

Klasa 4

Wiedza o literaturze i kulturze: pojęcia z zakresu teorii literatury na przykładach fragmentu prozy, poezji, publicystyki, adaptacji scenicznej, komiksu. Tematyka: poznawanie siebie, innych ludzi i świata, zawieranie przyjaźni, radzenie sobie w trudnych sytuacjach, rozpoznawanie emocji. Działy: kultura osobista, rodzina, szkoła, ojczyzna, tradycje świąteczne, emocje i doznania, baśnie i teatr.

Wiedza o literaturze i kulturze: działy: kultura osobista, rodzina, szkoła, ojczyzna, tradycje świąteczne, emocje i doznania, baśnie i teatr. Uczniowie poznają literackie obrazy przyrody, bohaterów fantastycznych i realnych. Rozwijają postawy patriotyczne, uczą się szacunku do tradycji. Moduł *Przepis na...* – instrukcja tworzenia listu, opisu przedmiotu, opisu postaci, opowiadania.

Wiedza o języku: podstawowe części mowy, rodzaje wypowiedzi, zdania pojedyncze i złożone, zasady ortografii.

Klasa 5

Wiedza o literaturze i kulturze: kolejne pojęcia z zakresu teorii literatury. Tematyka: bohaterskie postawy, podążanie za marzeniami, zdrowy styl życia, literackie przedstawienia przyrody, mity i opowieści o stworzeniu człowieka. Nowe formy wypowiedzi: notatka prasowa, podanie, list otwarty, kondolencje.

Wiedza o języku: poszerzenie wiadomości o częściach mowy i ortografii; części zdania i znaki interpunkcyjne.

Klasa 6

Wiedza o literaturze i kulturze: relacje międzyludzkie, uczucia, podróżowanie i patriotyzm. Różne sposoby przedstawienia postaci dziecka w literaturze. Interpretacja dzieła filmowego. Nowe formy wypowiedzi: petycja, reportaż, portfolio.

Wiedza o języku: części mowy, stopniowanie przymiotników i przysłówków, słowotwórstwo, zdania bezpodmiotowe, zasady interpunkcji.

Klasa 7

Wiedza o literaturze i kulturze: kolejne pojęcia z zakresu teorii literatury; teksty o wartościach, postawach, patriotyzmie. Teksty zawierające ironię. Tworzenie spójnych wypowiedzi: rozprawka, przemówienie.

Wiedza o języku: słowotwórstwo, style wypowiedzi (potoczny, urzędowy, naukowy, artystyczny), zasady kultury wypowiedzi, zmiany zachodzące w języku.

Klasa 8

Wiedza o literaturze i kulturze: rozszerzenie wiadomości z teorii literatury; teksty publicystyczne, informacyjne i literackie dotyczące problemów egzystencjalnych. Interpretacja tekstów z odwołaniem do różnych kontekstów (biograficznego, historycznego, filozoficznego).

Wiedza o języku: tworzenie nowych słów, mowa zależna i niezależna, błędy językowe, odmiany języka.

Powiązanie koncepcji serii z programem:

Moduł „Doświadczenie edukacyjne” w podręczniku odpowiada obowiązkowym doświadczeniom edukacyjnym (Obszar V.4. w rozdz. 8 programu). Moduł „Z lekturą w świat” realizuje wymagania Obszaru VII (Praktyki lekturowe). Ikona „Nowoczesne technologie” wspiera moduł medialny [M]. Moduł „Ciekawe!” i międzyprzedmiotowe powiązania realizują moduły [F] i [K]. „Przepis na...” odzwierciedla wymagania Obszaru IV (Tworzenie wypowiedzi). Całość buduje sprawczość uczniów zgodnie z modelem IBE.

8. Szczegółowy rozkład treści nauczania i efektów kształcenia

Zakres celów kształcenia oraz treści kształcenia, wskazany w podstawie programowej, powinien uwzględnić autor programu, podręcznika czy też nauczyciel podczas planowania pracy. W niniejszym wydaniu układ treści zachowuje strukturę pierwotnego programu (obszary I–IV), uzupełnioną o obszar V – Nowe obszary kształcenia, wyodrębnione explicite przez nową podstawę programową.

Legenda:

Moduły: [M] – medialny, [F] – filozoficzny, [K] – kulturowy.

I. Kształcenie literackie i kulturowe

Czytanie utworów literackich – klasy 4–6

Technika czytania i interpretacja głosowa

Klasa 4. Uczeń:

- czyta teksty prozatorskie, poetyckie i informacyjne, stosując intonację zgodną z interpunkcją,
- odróżnia fragmenty narracji od partii dialogowych i interpretuje je głosowo, także z podziałem na role,
- dostosowuje tempo czytania tekstu do treści.

Klasa 5. Uczeń:

- interpretuje głosowo znaki przestankowania w tekście (wykrzyknik, dwukropek, myślnik),
- akcentuje zaplanowane fragmenty, stosuje pauzę,
- wciela się głosowo w rolę postaci, oddając barwę, siłą głosu rytm i nastrój dialogu, partii narracyjnych, także utworu poetyckiego,
- oddaje głosowo wyrazy dźwiękonaśladowcze.

Klasa 6. Uczeń:

- odczytuje tekst w zależności od intencji (np. przestroga, zachęta, chęć rozśmieszenia), poprawnie pod względem artykulacyjnym,
- przygotowuje czytanie wiersza, tekstu prozatorskiego,
- opracowuje samodzielnie recytację tekstu poetyckiego lub epickiego.

Analizowanie i interpretacja tekstów literackich – klasy 4–6

Klasa 4. Uczeń:

- mówi o swoich wrażeniach po lekturze dzieła, obejrzeniu filmu,
- wskazuje na podobieństwo zdarzeń, zachowań postaci, miejsc z przeczytanego tekstu do innych, znanych z własnego doświadczenia,
- identyfikuje baśń, opowiadanie, wiersz, hymn, także komiks z jego wyróżnikami formalnymi,
- rozróżnia zdarzenia i postacie prawdopodobne i nieprawdopodobne, zmyślenie literackie i zmyślenie w świecie rzeczywistym,
- odróżnia zdarzenia, postacie, opisy fantastyczne od realistycznych,
- wymienia bohaterów utworu, wyszukuje fragmenty opisujące ich wygląd, ocenia ich postępowanie,
- wymienia przebieg zdarzeń w utworze narracyjnym,
- wyróżnia w tekście partie narratora i wypowiedzi bohaterów,
- wymienia składniki świata przedstawionego na prostych przykładach (akcja, czas i miejsce akcji, bohaterowie, zdarzenia, narrator),
- wskazuje wersy, strofy i rymy w tekstach poetyckich,
- wskazuje epitety, porównania, uosobienia i ożywienia i określa ich funkcję w tekście,
- charakteryzuje bohatera na podstawie jego czynów, wypowiedzi,
- objaśnia przesłanie baśni, wiersza,
- porównuje i ocenia postępowanie bohaterów, w tym w odniesieniu do własnych doświadczeń [K],
- określa wrażenia, jakie wywołują w nim wypowiedzi oraz zabiegi służące wywołaniu reakcji odbiorcy [K].

Klasa 5. Uczeń:

- rozpoznaje bajkę, mit, podanie, legendę, powieść jako gatunek na prostych przykładach,
- odróżnia narratora od autora tekstu,
- rozpoznaje głównego bohatera i postacie drugoplanowe,
- opowiada przebieg akcji,
- odnajduje morał w bajce lub wykazuje, że nie jest on podany wprost,
- wskazuje i nazywa środki rytmotwórcze w tekstach wierszowanych (rymy, regularna powtarzalność wersu, strofy),
- odnajduje i nazywa przenośnię, ożywienie, uosobienie, wyraz dźwiękonaśladowczy, określa w wierszu ich funkcje,

- charakteryzuje postaci literackie na podstawie fragmentów,
- objaśnia znaczenie morału w bajce,
- dostrzega związek pomiędzy treścią mitu, podania, legendy oraz tradycją, kulturą i wierzeniami społeczności,
- rozpoznaje różne środki językowe i zabiegi artystyczne oraz określa ich oddziaływanie na wyobraźnię, przekonania, emocje oraz zmysły [K].

Klasa 6. Uczeń:

- odróżnia podmiot liryczny pierwszoosobowy od trzecioosobowego,
- rozpoznaje i określa funkcję poznanych środków poetyckich w analizowanych wierszach,
- rozpoznaje wybrane gatunki powieści (np. powieść przygodowa, fantastycznonaukowa, fantasy, młodzieżowa),
- rozpoznaje balladę, przypowieść, nowelę,
- wyodrębnia wątki w dłuższych tekstach literackich,
- wyróżnia i opisuje elementy świata przedstawionego (bohaterowie, wątki, czas i miejsce akcji, zdarzenia),
- odróżnia akcję od fabuły (proste przykłady),
- odróżnia charakterystykę bezpośrednią postaci literackiej od pośredniej w tekście,
- odróżnia tekst literacki od beletrystycznego, popularnonaukowego, informacyjnego,
- wyjaśnia znaczenie środków poetyckich użytych w wierszu w kontekście treści,
- formułuje przesłanie wiersza lub innego tekstu literackiego (trudniejsze przykłady),
- wyjaśnia przenośne znaczenie czytanego tekstu w związku z analizowanymi utworami,
- określa różne perspektywy oraz intencje nadawców, tematykę i problematykę wypowiedzi jako różnych sposobów wyrażania postaw, intencji, emocji oraz myśli [F].

Odbiór tekstów kultury – klasy 4–6

Klasa 4. Uczeń:

- słucha w skupieniu komunikatów, informacji, czytanych tekstów, muzyki; w skupieniu ogląda filmy, spektakle, obrazy,
- wskazuje nadawcę i odbiorcę tekstu,
- odróżnia tekst literacki od informacyjnego,
- wyróżnia w tekście najważniejsze zdarzenia,
- identyfikuje przekaz wyrażony wprost i ukryte przesłanie (wyraziste przykłady, np. baśń),

- dostrzega relacje między tytułem a treścią tekstu, wyróżnia wstęp, rozwinięcie, zakończenie,
- wymienia wyraziste składniki filmu (np. gra aktorów, muzyka, scenografia).
- rozpoznaje adaptację filmową, teatralną i wskazuje wyraziste zależności pomiędzy tekstem a dziełem filmowym, teatralnym,
- przedstawia uzasadnioną propozycję odczytania tekstów należących do różnych sztuk, w tym literatury, filmu, teatru, komiksu, muzyki, sztuk plastycznych [K].

Klasa 5. Uczeń:

- wyodrębnia fragment tekstu związany z omawianym zagadnieniem,
- identyfikuje w bajce warstwę dosłowną i ukryte przesłanie,
- rozróżnia prawdę i fałsz (wyraziste przykłady),
- wyróżnia w tekście informacyjnym najważniejsze dane,
- rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi (np. używanych związków frazeologicznych, przysłów),
- odróżnia przedstawienie teatralne od filmu,
- rozpoznaje cechy wybranych gatunków filmowych,
- wskazuje podobieństwa i różnice pomiędzy adaptacją a oryginalnym tekstem,
- odróżnia reklamę w radiu, prasie od informacji radiowej i prasowej,
- odróżnia informacje o faktach od opinii [M].

Klasa 6. Uczeń:

- wymienia różnice pomiędzy filmem fabularnym a dokumentalnym,
- wymienia cechy gatunkowe wybranych filmów,
- opisuje podobieństwa i różnice pomiędzy adaptacją a oryginalnym tekstem,
- formułuje myśl przewodnią tekstu, określa funkcję tekstu, np. informacja, pouczenie, rozśmieszenie,
- odróżnia tekst informacyjny od reklamowego,
- identyfikuje w reklamie informacje ukryte i wyrażone wprost, rozumie cel perswazyjny reklamy,
- rozpoznaje, w jaki sposób przekazy, w tym reklamy, wpływają na zachowania i decyzje [M],
- stosuje zasady higieny cyfrowej i opisuje zagrożenia wynikające z korzystania z internetu (uzależnienia od ekranów, przeładowanie informacyjne) [M].

Wartościowanie w procesie odbioru tekstów kultury – klasy 4–6

Klasa 4. Uczeń:

- wskazuje wyraziste przykłady dobra i zła, zachowań sprawiedliwych i niesprawiedliwych w dziełach, uzasadnia swe opinie,
- wyraża opinie na temat postaw bohaterów oraz postaci rzeczywistych z uwzględnieniem poszanowania zdania innych,
- wymienia wartości wynikające z pojęć ojczyzna, język polski, barwy narodowe, hymn,
- opisuje istotne dla siebie wartości i prezentuje stanowisko wobec wartości uniwersalnych [F].

Klasa 5. Uczeń:

- nazywa wartości reprezentowane przez bohaterów tekstów kultury,
- dostrzega przykłady zachowań godnych: pomoc, szlachetność, przyjaźń,
- wskazuje przykłady etycznych i nieetycznych zachowań w życiu i literaturze.

Klasa 6. Uczeń:

- wymienia postacie literackie i filmowe niejednoznaczne z punktu widzenia oceny moralnej,
- wskazuje wartości poznanych dzieł literackich, filmowych lub dostrzega w nich brak wartości,
- omawia różne aspekty doświadczenia wspólnotowego w odniesieniu do różnych wspólnot: rodziny, szkoły, narodu [F],
- rozpoznaje i nazywa emocje własne i innych [F].

Materiał lekturowy – klasy 4–6

Zgodnie z nową podstawą programową klasy 4–6 nie mają przypisanej listy tytułów obowiązkowych. Uczniowie czytają nie mniej niż 4 dłuższe teksty literackie rocznie wybrane wspólnie przez nauczyciela i uczniów z listy przykładowej lub spoza niej. Obowiązują natomiast następujące wymagania co do zakresu treści:

- zapoznanie się z wybranymi fragmentami Biblii: opis stworzenia świata oraz przypowieści o miłosiernym Samarytaninie i o synu marnotrawnym,

- zapoznanie się z wybranymi mitami greckimi: o stworzeniu świata, o Syzyfie, o Dedalu i Ikarze, o Demeter i Korze,
- czytanie baśni i legend ważnych dla kultury światowej, europejskiej, narodowej i regionalnej,
- zapoznanie się z krótszymi tekstami literackimi, w tym: utworami narracyjnymi, lirycznymi, o charakterze patriotycznym – *Mazurkiem Dąbrowskiego* Józefa Wybickiego i *Rotą* Marii Konopnickiej,
- zapoznanie się z tekstami kultury należącymi do różnych sztuk: film, teatr, malarstwo, rzeźba, muzyka, komiks [K].

Przykładowe teksty dłuższe do omówienia (do wyboru przez nauczyciela i uczniów):

- Jan Brzechwa, *Akademia Pana Kleksa*; René Goscinny, Jean-Jacques Sempé, *Mikołajek*; Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz* (fragmenty); Clive Staples Lewis, *Opowieści z Narnii. Lew, czarownica i stara szafa*; Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni*; John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*; Ignacy Krasicki, wybrane bajki; wybrane podania i legendy polskie; oraz inne pozycje wskazane na liście przykładowej podstawy programowej lub zaproponowane przez uczniów.

Analiza i interpretacja tekstów literackich – klasy 7–8

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas 4–6, a ponadto:

Klasa 7. Uczeń:

- określa problematykę utworu na prostych przykładach,
- charakteryzuje postać mówiącą w utworze, podmiot liryczny, bohatera lirycznego, adresata wypowiedzi lirycznej,
- rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz potrafi określić jej funkcję w utworze,
- określa funkcje użytych w utworze środków stylistycznych (epitet, porównanie, przenośnia, onomatopeja, neologizm, obraz poetycki, pytanie retoryczne) oraz składniki rytmizujące (rym, rytm),
- rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieść lub opowiadanie obyczajowe, przygodowe, fantasy,
- odróżnia realizm od fantastyki,
- przypisuje czytany utwór do właściwego rodzaju literackiego (epika, liryka, dramat – proste przykłady),

- rozpoznaje czytany utwór jako: komedię, dramat (gatunek), balladę, fraszkę,
- odróżnia teksty epickie, liryczne i dramatyczne,
- odróżnia rodzaj literacki od gatunku literackiego,
- porównuje teksty pod względem kryteriów zaproponowanych przez siebie i nauczyciela, w tym porównuje stanowiska i argumenty [F],
- interpretuje teksty należące do różnych sztuk: literatury, filmu, teatru, komiksu, sztuk plastycznych, muzyki [K],
- omawia różnice między utworami epickimi, lirycznymi i dramatycznymi jako różnymi sposobami wyrażania myśli i emocji.

Klasa 8. Uczeń:

- recytuje utwór literacki w interpretacji zgodnej z jego tematem i stylem,
- określa problematykę, przesłanie utworu, odróżnia subiektywizm od obiektywizmu,
- rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieść detektywistyczna, fantastycznonaukowa,
- omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu (tytułu, podtytułu, motta, apostrofy, puenty, punktu kulminacyjnego),
- rozpoznaje czytany utwór jako dramat (gatunek), tragedię, balladę, epopeję,
- wskazuje elementy dramatu, takie jak akt, scena, tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog,
- odróżnia wiersz sylabiczny i wolny,
- rozpoznaje ironiczny charakter wypowiedzi literackiej,
- posługuje się pojęciem komizmu,
- uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny, społeczny, kulturowy,
- wyraża refleksję o charakterze filozoficznym inspirowaną tekstami [F],
- wyraża refleksję nad relacjami między człowiekiem a naturą w kontekście odpowiedzialności za środowisko.

Odbiór tekstów kultury – klasy 7–8

Klasa 7. Uczeń:

- dostrzega w wypowiedzi przejawy agresji i manipulacji,
- wyszukuje w tekście potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu publicystycznego, popularnonaukowego lub naukowego,

- rozróżnia gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne (artykuł, wywiad),
- dostrzega różnice między literaturą piękną a literaturą naukową, popularnonaukową, publicystyką,
- wskazuje typowe wyznaczniki gatunków filmowych podczas analizy dzieła filmowego,
- ocenia funkcjonalność tworzywa filmowego (obrazu, dźwięku, muzyki, scenografii itp.),
- rozpoznaje czynniki wpływające na dostępność, wiarygodność i bezstronność przekazów oraz rozpoznaje fałsz i dezinformację [M],
- wskazuje estetyczne wartości dzieła w kontekście historycznym i współczesnym [K].

Klasa 8. Uczeń:

- rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie,
- wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu,
- rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym,
- rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski,
- odróżnia informacje o faktach od opinii,
- rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację),
- rozpoznaje reportaż,
- uzyskuje informacje za pomocą narzędzi opartych na sztucznej inteligencji i weryfikuje je w innych źródłach [M],
- stosuje zasady etycznego wykorzystania treści medialnych [M],
- wskazuje w tekstach kultury toposy i zjawiska archetypiczne, nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych [K].

Materiał lekturowy – klasy 7–8

Lektury obowiązkowe:

- Jan Kochanowski, *Tren VII* i *Tren VIII*, wybrane fraszki,
- Ignacy Krasicki, wybrane bajki,
- Adam Mickiewicz, *Dziady* część II, *Reduta Orzona*, *Śmierć pułkownika*, *Pan Tadeusz* – *Inwokacja*, wybrana ballada,
- Juliusz Słowacki, *Balladyna*,
- wybrana nowela Bolesława Prusa lub Henryka Sienkiewicza,
- Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*,
- wybrane opowiadanie lub jednoaktówka Sławomira Mrożka,
- wybrane opowiadanie Idy Fink.

Lektury uzupełniające (co najmniej jedna pozycja książkowa rocznie w klasach 7 i 8): do wyboru przez nauczyciela i uczniów z listy przykładowej zawartej w podstawie programowej lub spoza niej. Uczniowie czytają ponadto zróżnicowane tematycznie i gatunkowo teksty, w tym wybrane wiersze poetów: Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Julii Hartwig, Zbigniewa Herberta, Marii Konopnickiej, Urszuli Koziół, Bolesława Leśmiana, Czesława Miłosza, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Agnieszki Osieckiej, Haliny Poświatowskiej, Tadeusza Różewicza, Juliusza Słowackiego, Wisławy Szymborskiej, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego.

II. Kształcenie językowe

Kształcenie językowe obejmuje cztery działy: gramatykę języka polskiego, elementy fonetyki, zróżnicowanie języka oraz komunikację językową i kulturę języka. Zgodnie z nową podstawą programową treści językoznawcze powinny być kształcone w perspektywie komunikologicznej – wiedza o języku ma służyć świadomemu i poprawnemu posługiwaniu się nim, a nie być celem samym w sobie. Zmiana ta ma charakter akcentu i perspektywy, nie zmienia zakresu merytorycznego poniżej przedstawionego.

Gramatyka języka polskiego – klasy 4–6

Składnia zdania pojedynczego i złożonego

Klasa 4. Uczeń:

- wskazuje w zdaniu pojedynczym podmiot i orzeczenie oraz określa ich funkcję,
- rozpoznaje zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące, w tym odmianę każdego z nich – zdanie wykrzyknikowe,
- odróżnia zdanie od równoważnika zdania,
- odróżnia zdania pojedyncze od złożonych,
- buduje poprawne zdania pojedyncze z podmiotem i orzeczeniem oraz określeniami,
- stosuje przyimki dla precyzyjnego usytuowania obiektu.

Klasa 5. Uczeń:

- rozpoznaje podmiot szeregowy, podmiot domyślny,
- wskazuje przydawkę w zdaniu jako określenie rzeczownika,
- rozpoznaje na prostych przykładach dopełnienie i okolicznik jako określenia czasownika,
- rozpoznaje związki wyrazowe w zdaniu,

- odróżnia zdanie złożone współrzędnie od zdania złożonego podrzędnie,
- trafnie dodaje określenia do różnych wyrazów w zdaniu, dostosowując je pod względem form i szyku.

Klasa 6. Uczeń:

- rozpoznaje różne typy podmiotu, w tym podmiot w dopełniaczu,
- rozpoznaje orzeczenie imienne i wskazuje łącznik i orzecznik,
- rozpoznaje w zdaniach dopełnienia i okoliczniki miejsca, czasu, sposobu, przyczyny,
- rozpoznaje zdania bezpodmiotowe,
- poprawnie tworzy w tekstach pisanych i mówionych zdania współrzędne i podrzędne,
- bada różnice i zależności między częściami mowy a częściami zdania w celu budowania zdań poprawnych logicznie i gramatycznie.

Fleksja – klasy 4–6

Klasa 4. Uczeń:

- rozpoznaje rzeczowniki, odróżnia rzeczowniki własne od pospolitych, określa liczbę i rodzaj,
- odróżnia formy osobowe czasowników od bezokoliczników, określa cechy formy czasownika,
- rozpoznaje przymiotniki, liczebniki, zaimki, przysłówki, odróżnia przyimki od spójników,
- tworzy poprawne związki wyrazowe, używa wyrazów w poprawnych formach gramatycznych.

Klasa 5. Uczeń:

- rozpoznaje i określa formy trybu oznajmującego, przypuszczającego i rozkazującego czasowników,
- odmienia rzeczowniki przez przypadki, rozpoznaje stopniowanie przymiotnika i przysłówka,
- wskazuje liczebniki główne i porządkowe, rozpoznaje wyrażenie przyimkowe.

Klasa 6. Uczeń:

- rozpoznaje czasowniki w stronie czynnej i biernej, rozpoznaje partykułę, wykrzykniki,

- odróżnia liczebniki główne od zbiorowych, ułamkowych i porządkowych,
- buduje teksty poprawne pod względem odmiany wyrazów,
- analizuje nacechowanie emocjonalne i stylistyczne wyrazów oraz związków wyrazowych w zdaniu.

Elementy fonetyki, zróżnicowanie języka, komunikacja – klasy 4–6

- Fonetyka kl. 4: odróżnia głoskę od litery, samogłoskę od spółgłoski, poprawnie zapisuje spółgłoski miękkie.
- Fonetyka kl. 5: odróżnia głoski dźwięczne i bezdźwięczne, poprawnie zapisuje głoski ulegające upodobnieniom.
- Fonetyka kl. 6: przygotowuje poprawny pod względem wymowy i akcentowania tekst do recytacji.
- Zróżnicowanie języka kl. 4–6: odróżnia sytuacje wymagające języka mówionego i pisanego, posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny, rozpoznaje synonimy i antonimy, rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów.
- Komunikacja kl. 4–6: rozpoznaje sygnały niewerbalnie, uczestniczy w sytuacjach komunikacyjnych jako nadawca i odbiorca, dostosowuje wypowiedź do sytuacji, stosuje zasady etykiety językowej,
- Komunikacja kl. 6 (nowe): wyraża i uzasadnia swoje stanowisko w rozmowie [F],
- Komunikacja kl. 6 (nowe): wyraża swoje potrzeby, emocje i uczucia w sposób zrozumiały, adekwatny do sytuacji i akceptowany społecznie.

Ortografia i interpunkcja – klasy 4–6

- kl. 4: *rz, ż, ch, h, ó* wymienne i niewymienne, *nie* z rzeczownikami, czasownikami, przymiotnikami, wielka litera (imiona, nazwiska, nazwy geograficzne), podstawowe znaki interpunkcyjne, myślnik w dialogu, przecinek w zdaniu złożonym.
- kl. 5: cząstka *-by*, formy stopnia wyższego i najwyższego, *nie* z przysłówkami, liczebnikami, zaimkami, nazwy geograficzne złożone, przecinek w zdaniu złożonym, dwukropek przy wyliczaniu.
- kl. 6: skróty powszechnie używane, przyimki złożone, przecinek w zdaniach wielokrotnie złożonych, cudzysłów i dwukropek przy cytacie, nawiasy i myślniki dla wtrącenia.

Gramatyka języka polskiego – klasy 7–8

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas 4–6.

Klasa 7. Uczeń:

- posługuje się celowo różnymi typami zdań pojedynczych, rozpoznaje typy zdań złożonych,
- rozpoznaje i nazywa odmienne i nieodmienne części mowy, odróżnia temat fleksyjny od końcówki,
- odróżnia czasowniki dokonane i niedokonane, rozpoznaje tryby i strony czasownika oraz imiesłowy,
- rozpoznaje wyrazy podzielne słowotwórczo, tworzy wyraz pochodny i dokonuje jego analizy,
- tworzy wyrazy złożone i analizuje ich budowę, rozumie i objaśnia mechanizm upodobnień fonetycznych,
- tworzy rodzinę wyrazów i bada relacje między jej elementami, wykorzystuje wiedzę ze słowotwórstwa do bogacenia słownictwa.

Klasa 8. Uczeń:

- rozróżnia zdania wielokrotnie złożone, imiesłowowe równoważniki zdań, zdania bezpodmiotowe,
- posługuje się imiesłowami, zastępując nimi zdania podrzędne,
- tworzy i stosuje w tekstach zdrobnienia, spieszczenia i zgrubienia,
- dokonuje analizy słowotwórczej wyrazu, buduje wyrazy pochodne należące do określonej kategorii,
- odróżnia mowę zależną i niezależną, przekształca mowę zależną na niezależną i odwrotnie,
- rozumie i stosuje zasady dotyczące wyjątków od reguły polskiego akcentu,
- sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny, zna granice stosowania gwary młodzieżowej,
- rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową i stosuje się do wskazań poprawnościowych w słownikach,
- stosuje w swoich wypowiedziach różne rodzaje podmiotów, orzeczeń, przydawek, dopełnień i okoliczników w celu składniowego urozmaicenia wypowiedzi.

Komunikacja językowa i kultura języka – klasy 7–8

Klasa 7. Uczeń:

- rozumie, na czym polega bardziej złożona grzeczność językowa i stosuje ją w wypowiedziach,
- rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową na wyrazistych przykładach,
- rozumie, na czym polega błąd językowy,
- komunikuje się w sposób asertywny, z uważnością na innych rozmówców [M],
- aktywnie słucha, parafrazuje wypowiedzi innych oraz zadaje pytania pogłębiające rozmowę [M],
- uczestniczy w dyskusji i debacie z poszanowaniem punktu widzenia i przekonań innych uczestników [M],
- rozpoznaje przejawy agresji, dyskryminacji i manipulacji w języku oraz przeciwstawia się im [M].

Klasa 8. Uczeń:

- dostrzega w wypowiedzi przejawy agresji i manipulacji,
- rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację),
- docenia wartość poprawnej polszczyzny w codziennych sytuacjach komunikacyjnych,
- udziela informacji zwrotnej i przyjmuje ją w różnych sytuacjach komunikacyjnych [M],
- dobiera różnorodne środki językowe adekwatnie do intencji, stylu i formy wypowiedzi.

Ortografia i interpunkcja – klasy 7–8

- kl. 7: zasady ortografii polskiej (*rz/ż, ch/h, ó/u, ą, ę, nie* z różnymi częściami mowy), przyimki złożone i wyrażenia przyimkowe, znaki interpunkcyjne ze świadomością ich funkcji, nazwy własne, wielkie litery ze względów grzecznościowych,
- kl. 8: *nie* z imiesłowami przymiotnikowymi i przysłówkowymi, cząstka *-by* z różnymi czasownikami, trudniejsze nazwy własne i pospolite, świadome wykorzystanie zasad ortografii i interpunkcji w tekstach,
- kl. 7–8: stosuje reguły interpunkcyjne w zdaniach złożonych i wielokrotnie złożonych, wykorzystuje interpunkcję jako narzędzie organizacji tekstu i podkreślania intencji wypowiedzi.

III. Tworzenie wypowiedzi

Elementy retoryki i szkolne formy wypowiedzi – klasy 4–6

Klasa 4. Uczeń:

- formułuje krótką wypowiedź ustną dotyczącą tematów poruszanych na zajęciach,
- układa ramowy plan przeczytanego tekstu i własnego opowiadania,
- pisze opowiadanie odtwórcze i twórcze, stosuje trójdzielną budowę opowiadania,
- opisuje przedmiot, krajobraz, postać, włącza do opowiadania dialogi i elementy opisu,
- tworzy wypowiedź w mowie i piśmie w sposób pozwalający wyrazić myśl zgodnie z własną intencją.

Klasa 5. Uczeń:

- zabiera głos w klasowej rozmowie, dyskusji: przedstawia własną opinię, argumentuje, broni własnego zdania,
- opisuje i charakteryzuje postać rzeczywistą lub literacką, włącza elementy charakterystyki do opisu lub opowiadania,
- tworzy krótkie wypowiedzi argumentacyjne na tematy poruszane na zajęciach, formułuje i uzasadnia swoją opinię.

Klasa 6. Uczeń:

- bierze udział w dyskusji, przedstawia własne stanowisko, polemizuje z innymi opiniami,
- formułuje opinię na temat dzieła, zdarzenia, uzasadnia ją argumentami,
- planuje i pisze opowiadanie w związku z omawianymi gatunkami literackimi, włącza opis lub charakterystykę.

Teksty użytkowe – klasy 4–6

- kl. 4: list, zaproszenie, życzenia okolicznościowe, adresowanie przesyłki, przedstawia się w oficjalnych i nieoficjalnych sytuacjach.
- kl. 5: notatka, ogłoszenie, tekst przeprosin, uwzględnia następstwo czasowe.
- kl. 6: krótka instrukcja, ogłoszenie, sprawozdanie z filmu lub spektaklu, tekst reklamowy,
- kl. 4–6 (nowe): tworzy notatki w różnych formach, syntetycznie ujmujące najważniejsze informacje z różnych źródeł [M],

– kl. 6 (nowe): samodzielnie przygotowuje krótką prezentację multimedialną na temat związany z omawianym zagadnieniem [M].

Tworzenie wypowiedzi – klasy 7–8

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas 4–6, a ponadto:

Klasa 7. Uczeń:

- tworzy spójne ustne i pisemne: opowiadanie, opis przeżyć, opis dzieła sztuki, charakterystykę postaci, sprawozdanie, rozprawkę na tematy z życia codziennego,
- opracowuje streszczenie tekstu popularnonaukowego, treści filmu,
- tworzy zgodnie z wymogami gatunkowymi przemówienie, wywiad,
- stosuje zasady etykiety językowej, konwencje językowe zależne od środowiska,
- tworzy dłuższe wypowiedzi argumentacyjne ustne i pisemne, formułuje stanowisko, wspiera je argumentami i przykładami [F],
- stosuje zasady organizacji tekstu zgodne z wymogami gatunku, tworząc spójną wypowiedź.

Klasa 8. Uczeń:

- tworzy spójne recenzje i rozprawki w związku z omawianymi i analizowanymi zagadnieniami,
- wykonuje przekształcenia na tekście cudzym, w tym streszcza i parafrazuje,
- pisze spójne i dostosowane do sytuacji: podanie, CV, list motywacyjny,
- rozpoznaje manipulację językową, ironię, kłamstwo i przeciwstawia jej zasady etyki wypowiedzi,
- opisuje dzieło sztuki (obraz, grafikę, rzeźbę, fotografię, utwór muzyczny) z wykorzystaniem elementów interpretacji [K],
- tworzy wypowiedzi nieoficjalne i oficjalne o charakterze użytkowym, w tym korespondencję elektroniczną [M],
- formułuje stanowisko, wspiera je argumentami, podejmuje polemikę lub wzmacnia stanowisko innych, przeprowadza wnioskowanie jako element wywodu argumentacyjnego.

IV. Samokształcenie

Klasy 4–6

Klasa 4. Uczeń:

- doskonalą ciche czytanie ze zrozumieniem i głośne czytanie,
- korzysta ze słownika ortograficznego i słownika języka polskiego,
- posługuje się bibliotecznym katalogiem alfabetycznym oraz katalogiem on-line,
- wybiera teksty zgodnie z preferencjami i zainteresowaniami oraz uzasadnia swój wybór,
- planuje proces czytania – wyznacza sobie cel lekturowy [M].

Klasy 5–6. Uczeń:

- korzysta ze słownika synonimów i antonimów, frazeologicznego, encyklopedii multimedialnej,
- odróżnia źródła informacji: słowniki, encyklopedie, leksykony, słowniki on-line,
- ocenia wiarygodność źródła informacji ze specjalnym uwzględnieniem źródeł internetowych,
- korzysta z e-booków i audiobooków jako równorzędnych form lektury [M],
- dzieli się pierwszymi wrażeniami z przeczytanego tekstu z innymi uczniami.

Klasy 7–8

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas 4–6, a ponadto:

- rozwija nawyki systematycznego uczenia się,
- korzysta ze słowników języka polskiego, poprawnej polszczyzny, wyrazów obcych, synonimów i antonimów,
- korzysta z papierowych i elektronicznych zasobów informacji z poszanowaniem praw autorskich,
- samodzielnie dociera do informacji – w książkach, prasie, internecie,
- odnajduje różne treści w mediach i Internecie, ocenia ich wartość i uzasadnia swoją ocenę [M],
- uzyskuje informacje za pomocą narzędzi opartych na sztucznej inteligencji i weryfikuje je w innych źródłach [M],
- uczestniczy w projektach edukacyjnych, uczestniczy w życiu kulturalnym w swoim regionie.

V. Nowe obszary kształcenia – wymagane przez podstawę programową 2026

Poniższe obszary stanowią nowe, samodzielnie wyodrębnione przez podstawę programową wymiary kształcenia polonistycznego, których nie obejmowała poprzednia podstawa. Ich wymagania zostały częściowo zintegrowane z obszarami I–IV, a poniżej przedstawiono je w syntetycznym ujęciu jako osobny blok planowania.

V.1. Autorefleksja i budowanie tożsamości

Pytanie wiodące: Jak wyznawane wartości i role odgrywane w różnych wspólnotach kształtują tożsamość i odpowiedzialność za otaczający świat?

Klasy 4–6. Uczeń:

- opisuje istotne dla siebie wartości i prezentuje stanowisko wobec wartości uniwersalnych [F],
- omawia różne aspekty doświadczenia wspólnotowego (rodzina, szkoła, naród) [F],
- określa role, jakie odgrywa w różnych wspólnotach [F],
- omawia i ocenia swoje zaangażowanie w procesie uczenia się,
- rozpoznaje i nazywa emocje własne i innych.

Klasy 7–8. Uczeń:

- podejmuje refleksję o roli dziejów kultury i historii w rozumieniu współczesności,
- omawia znaczenie symboli, języka i literatury w budowaniu tożsamości narodowej [K],
- wyraża refleksję o charakterze filozoficznym inspirowaną tekstami [F],
- wyraża refleksję nad relacjami między człowiekiem a naturą w kontekście odpowiedzialności za Ziemię,
- określa znaczenie własnej twórczości i uczestnictwa w kulturze w budowaniu odporności psychicznej [K].

V.2. Elementy edukacji medialnej

Pytanie wiodące: Jak skutecznie, krytycznie i z dbałością o higienę psychiczną poruszać się w świecie przekazów medialnych?

Klasy 4–6. Uczeń:

- aktywnie wyszukuje potrzebne informacje w różnorodnych źródłach [M],
- odróżnia informacje o faktach od opinii [M],
- korzysta z różnorodnych źródeł informacji do poszerzania własnej wiedzy [M],
- rozpoznaje, w jaki sposób przekazy, w tym reklamy, wpływają na zachowania [M],
- stosuje zasady higieny cyfrowej i opisuje zagrożenia wynikające z korzystania z internetu [M].

Klasy 7–8. Uczeń:

- rozpoznaje czynniki wpływające na dostępność, wiarygodność i bezstronność przekazów, rozpoznaje fałsz i dezinformację [M],
- odnajduje różne treści w mediach i Internecie, ocenia ich wartość i uzasadnia swoją ocenę [M],
- uzyskuje informacje za pomocą narzędzi opartych na sztucznej inteligencji i weryfikuje je w innych źródłach [M],
- stosuje zasady etycznego wykorzystania treści medialnych [M].

Powiązanie z profilem absolwenta:

Obszar V.1 realizuje wprost: kompetencje osobiste IBE (kierowanie sobą, autorefleksja, samoregulacja), sprawczość IBE (poczucie przynależności, nastawienie na rozwój), wartości IBE (wspólnota, szacunek, sprawiedliwość, solidarność). Planując ten obszar, nauczyciel powinien odwołać się wprost do kategorii modelu IBE.

V.3. Praktyki lekturowe

Pytanie wiodące: W jaki sposób teksty i nawyki lekturowe mogą pomóc zrozumieć siebie i świat?

- Uczeń wybiera teksty zgodnie z preferencjami i zainteresowaniami oraz uzasadnia swój wybór.
- Uczeń planuje proces czytania.
- Uczeń dzieli się pierwszymi wrażeniami z przeczytanego tekstu.
- Uczeń czyta w każdym roku szkolnym nie mniej niż 4 dłuższe teksty literackie, wybrane wspólnie z nauczycielem.

V.4. Doświadczenia edukacyjne (wymagane)

Nowa podstawa programowa wprowadza obowiązkowe doświadczenia edukacyjne o charakterze projektowym i artystycznym. Nauczyciel planuje je w rocznym harmonogramie pracy.

Klasy 4–6 – raz w roku szkolnym:

- uczestniczy w spektaklu teatralnym lub innym wydarzeniu kulturalnym (na żywo lub online).

Klasy 4–6 – raz w trakcie nauki w klasach 4–6:

- tworzy w grupie krótką formę artystyczną (spektakl, film, teledysk, słuchowisko lub podcast na podstawie tekstu literackiego) i prezentuje ją na forum klasy,
- realizuje indywidualnie lub w grupie projekt twórczy związany z przeczytaną lekturą (konkurs, gra fabularna, komiks, improwizacja),
- projektuje w grupie i realizuje projekt czytelniczy mający na celu rozwijanie zainteresowania literaturą oraz promujący kulturę czytelnictwa.

Klasy 7–8 – raz w roku szkolnym:

- uczestniczy w spektaklu teatralnym lub innym wydarzeniu kulturalnym (na żywo lub on-line),
- przygotowuje i przedstawia indywidualnie przegląd prasy, mediów i innych źródeł na zadany temat [M].

Klasy 7–8 – raz w trakcie nauki w klasach 7–8:

- tworzy w grupie krótką formę artystyczną na podstawie własnego scenariusza i prezentuje ją na forum klasy,
- uczestniczy w zorganizowanej dyskusji lub debacie (np. oksfordzkiej, „za i przeciw”, sokratejskiej, panelowej) na temat związany z przeczytaną lekturą.

9. Zadania nauczyciela języka polskiego w II etapie edukacyjnym

Poniżej wymieniono szczegółowe zadania stojące przed polonistami w szkole podstawowej:

- 1) wychowywanie świadomego odbiorcy i uczestnika kultury, szczególnie dzieł literackich,
- 2) rozwijanie poczucia tożsamości narodowej oraz szacunku dla tradycji,
- 3) rozwijanie w uczniu ciekawości świata, motywacji do poznawania kultury własnego regionu oraz dziedzictwa narodowego,
- 4) kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur i szacunku dla ich dorobku,
- 5) rozwijanie umiejętności komunikowania się w różnych sytuacjach oraz sprawnego posługiwania się językiem polskim,
- 6) kształcenie umiejętności posługiwania się różnymi gatunkami wypowiedzi ustnej i pisemnej,
- 7) kształtowanie samodzielności w docieraniu do informacji, rozwijanie umiejętności ich selekcjonowania i krytycznej oceny,
- 8) wychowanie do przyjmowania aktywnych postaw w życiu i brania odpowiedzialności za własne czyny,
- 9) rozwijanie sprawczości uczniów: stwarzanie sytuacji, w których uczniowie współdecydują o procesie uczenia się (wybór lektur, tematów projektów, form prezentacji),
- 10) planowanie i realizacja obowiązkowych doświadczeń edukacyjnych (zob. rozdz. 8, V.4),
- 11) integrowanie modułów interdyscyplinarnych: medialnego [M], filozoficznego [F] i kulturowego [K] w lekcje języka polskiego,
- 12) zapewnienie uczniom dostępu do e-booków i audiobooków jako równorzędnych form lektury,
- 13) systematyczne udzielanie informacji zwrotnej jako element oceniania kształtującego,
- 14) organizowanie spotkań z lokalnymi twórcami kultury lub dziennikarzami.

10. Sprawdzanie i ocenianie uczniów w praktyce szkolnej

Sprawdzanie osiągnięć uczniów stanowi bardzo ważny element procesu dydaktycznego. Z jednej strony pozwala nauczycielowi zorientować się, w jakim stopniu uczniowie osiągnęli zakładane cele, a więc czy można już przejść do nowych treści, czy też należy jeszcze raz powrócić do treści już omówionych. Pierwszym etapem projektowania wymogów dotyczących oceny osiągnięć uczniów jest wynikowy plan pracy uwzględniający poszczególne elementy składowe osiągnięć.

Warto zauważyć, że sposób wyrażenia oceny może być różnorodny. Najbardziej wyrazista i wymierna jest ocena szkolna wynikająca z przyjętego w szkole systemu oceniania. Jednak

równie ważne i pomocne w zachęcaniu uczniów do pracy są oceny formułowane ustnie oraz ocena opisowa, wskazująca uczniowi jego mocne i słabe strony.

Nauczyciel musi sprawdzać postępy uczniów różnymi sposobami: przez obserwację pracy ucznia na lekcji, prace pisemne, obserwację i wartościowanie wykonanych przez ucznia czynności lub prac (recytacja, udział w konkursie, przygotowanie wystawy, redagowanie gazetki).

Nowa podstawa programowa wprowadza dodatkowy wymiar oceniania, który dotąd miał charakter zalecany, teraz zaś staje się obowiązkowym elementem wymagań szczegółowych: **informację zwrotną**. Uczeń nie tylko przyjmuje informację zwrotną od nauczyciela, ale sam jej udziela innym uczniom i nauczycielowi. Stanowi to wyraz sprawczości ucznia w procesie uczenia się i powinno być planowane jako stały element oceniania kształtującego.

Warto ponadto uwzględnić w praktyce szkolnej samoocenę uczniów poprzez wypełnienie arkusza samooceny przed każdą dłuższą formą pisemną, po realizacji projektu czy debaty. Nowa podstawa programowa eksponuje umiejętność autorefleksji nad własnym uczeniem się jako osobne wymaganie.

Powiązanie z profilem absolwenta:

Każde zadanie nauczyciela można odnieść do jednego lub kilku elementów modelu IBE: wartości, kompetencji fundamentalnych lub przekrojowych, sprawczości, wiedzy w obszarach kształcenia. Nauczyciel powinien traktować *Charakterystykę profilu absolwenta* jako nadrzędny dokument planowania swojej pracy.

11. Uwagi o realizacji programu

W obecnej szkole podstawowej na osiągnięcie efektów kształcenia polonistycznego przewidziano po 5 godzin tygodniowo na poziomie każdej klasy. Można wstępnie założyć, że w ciągu roku szkolnego nauczyciel będzie miał do dyspozycji około 170 godzin lekcyjnych. Zakłada się, że mniej więcej 75% tego czasu należy poświęcić na wprowadzanie i utrwalanie treści programowych, resztę zaś przeznaczyć na sprawdzanie wiedzy i umiejętności oraz różnego rodzaju zajęcia według własnego pomysłu.

W związku z wprowadzeniem obowiązkowych doświadczeń edukacyjnych (zob. rozdz. 8., V.4.) nauczyciel powinien zarezerwować w rocznym planie pracy minimum 8–10 godzin (ok. 5–6% łącznego czasu zajęć) na przeprowadzenie projektów artystycznych, czytelniczych i medialnych. Zaleca się planowanie tych działań z wyprzedzeniem, najlepiej na początku roku szkolnego, tak by uczniowie mieli czas na przygotowanie.

Procedura wspólnego wyboru lektur: na początku każdego roku szkolnego nauczyciel przedstawia uczniom przykładową listę tytułów (zgodną z podstawą programową) oraz zaprasza do zaproponowania własnych. Wybór dokonywany jest wspólnie przez klasę. Nauczyciel zachowuje prawo do korekty wyboru ze względów merytorycznych (np. poziomu trudności tekstu, konieczności zachowania różnorodności gatunkowej), jednak samo uczestniczenie uczniów w wyborze stanowi wymaganie podstawy programowej.

Realizacja programu nie wymaga szczególnych nakładów finansowych. Aby jednak uatrakcyjnić kształcenie i uczynić je efektywniejszym, nauczyciel powinien korzystać ze wszystkich dostępnych środków audiowizualnych, komputerów i innych pomocy dydaktycznych.

Szkoła powinna wspierać nauczycieli w realizacji programu przez zapewnienie dostępu do księgozbioru (w tym e-booków i audiobooków), sprzętu elektronicznego i dostępu do internetu, możliwości organizowania spektakli teatralnych i wyjść kulturalnych, przestrzeni do tworzenia kącików czytelniczych.

12. Ewaluacja programu

Każdy nauczyciel korzystający z programu Język polski powinien przeprowadzać jego ewaluację – zespół działań, których celem jest sformułowanie opinii, czy realizacja programu ma pozytywny wpływ na uczniów, tj. odpowiada ich potrzebom i zainteresowaniom, daje szansę rozwijania ich wiadomości i umiejętności, kształtowania postaw i wychowywania. Można ją czynić okresowo – co semestr, rok, albo po całym cyklu kształcenia.

Obserwacjami obejmuje się m.in.: osiągnięcia uczniów bieżące, po zakończeniu klasy 6 oraz po klasie 8, postawy uczniów wobec proponowanych treści kształcenia i wychowania.

W kontekście zaktualizowanego wydania programu ewaluacja powinna obejmować dodatkowo: stopień realizacji obowiązkowych doświadczeń edukacyjnych, skuteczność procedury wspólnego wyboru lektur, poziom integracji modułów (medialnego, filozoficznego, kulturowego) z treściami poszczególnych lekcji, opinię uczniów o zastosowaniu sprawczości w procesie uczenia się.

13. Informacja o autorze programu

Piotr Zbróg – profesor doktor habilitowany nauk humanistycznych, autor i współautor ponad dwustu publikacji: naukowych (monografii, artykułów w polskich i zagranicznych czasopismach językoznawczych), metodycznych (ds. książki *Wojna o kształcenie językowe*, poradników językowych, programów i podręczników do nauczania języka polskiego, testów polonistycznych, książek do nauczania ortografii i czytania ze zrozumieniem), także słowników; rzeczoznawca MEN ds. programów nauczania i podręczników szkolnych; dyrektor Instytutu Literaturoznawstwa i Językoznawstwa Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Prowadzi programy poświęcone kulturze języka w TVP (*Bez błędnie*) oraz w Radiu Kielce (*Rozprawy z językiem*).

14. Fragment podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Etyczne, kreatywne i skuteczne komunikowanie się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach i formach gatunkowych, także w środowisku cyfrowym.
2. Interpretowanie różnorodnych utworów z uwzględnieniem kluczowych pojęć i istotnych kontekstów, w tym kulturowego, historycznego i filozoficznego.
3. Rozumienie i analizowanie tekstów nieliterackich, w tym publicystycznych, użytkowych, popularnonaukowych i medialnych.
4. Świadome i krytyczne korzystanie z przekazów medialnych.
5. Rozwijanie zainteresowań lekturowych i kształtowanie pozytywnych nawyków czytelnictwa.
6. Rozwijanie świadomości językowej oraz poprawne i adekwatne do sytuacji posługiwanie się zasobami językowymi.
7. Rozwijanie sprawczości przez działania twórcze i aktywne, odpowiedzialne uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym.
8. Autorefleksja i budowanie tożsamości osobistej oraz wspólnotowej, w odniesieniu do kultury lokalnej, narodowej, europejskiej i światowej, z uwzględnieniem wpływu człowieka na środowisko oraz klimat.

Uczenie się języka polskiego odgrywa kluczową rolę w procesie poznawania i rozumienia rzeczywistości oraz budowania tożsamości i relacji społecznych. W obliczu przemian współczesnego świata język polski stanowi pomost między tradycyjną kulturą pisma a nowymi formami przekazów audialnych i audiowizualnych. Zajęcia z języka polskiego służą przede wszystkim przygotowaniu do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym.

Kluczowe w nauczaniu języka polskiego jest interdyscyplinarność i otwarcie na wykorzystanie różnorodnych kontekstów w interpretacji wypowiedzi. Język polski obejmuje także edukację medialną, filmową i teatralną. Wiąże się to z rozwijaniem krytycznego odbioru przekazów i odpowiedzialnym korzystaniem z technologii cyfrowych. Pozwala to na przygotowanie do funkcjonowania w świecie łączącym tradycyjne i nowoczesne formy komunikacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułów: kultura, medialny oraz filozoficzny.

Klasy IV–VI

1. Komunikacja.

Pytanie wiodące: Jak komunikować się w sposób skuteczny, etyczny i budujący dobre relacje z innymi ludźmi w różnych sytuacjach życiowych?

Uczeń:

- 1) tworzy wypowiedź w mowie i piśmie w sposób pozwalający wyrazić myśl zgodnie z własną intencją;
- 2) słucha rozmówcy w sposób uważny i zaangażowany;
- 3) dostosowuje wypowiedź do sytuacji i odbiorcy;
- 4) wyraża swoje potrzeby, emocje i uczucia w sposób zrozumiały, adekwatny do sytuacji i akceptowany społecznie;
- 5) stosuje zasady grzeczności językowej;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje stanowisko w rozmowie – moduł filozoficzny;
- 7) rozpoznaje komunikaty niewerbalne;
- 8) przedstawia się, mówi o swoich doświadczeniach i zainteresowaniach;
- 9) wykorzystuje pojęcia: komunikacja, nadawca, odbiorca, intencja wypowiedzi, komunikat niewerbalny, grzeczność językowa.

2. Odbiór tekstów kultury.

Pytanie wiodące: Jak i za pomocą jakich zabiegów wypowiedzi i zjawiska kultury oddziałują na odbiorcę?

Uczeń:

- 1) przedstawia uzasadnioną propozycję odczytania tekstów należących do różnych sztuk, w tym literatury, filmu, teatru, komiksu, muzyki, sztuk plastycznych, audialnych i audiowizualnych – moduł kultura;
- 2) określa i porównuje perspektywy oraz intencje nadawców, tematykę i problematykę wypowiedzi jako różnych sposobów wyrażania postaw, intencji, emocji oraz myśli;
- 3) określa i odnosi do rzeczywistych sytuacji wrażenia, jakie wywołują w nim wypowiedzi oraz zabiegi służące wywołaniu reakcji odbiorcy, w tym rozśmieszenia, wzruszenia, przestraszenia;

4) określa elementy świata przedstawionego i specyfikę fikcyjnych tekstów literackich, w tym realistycznych oraz fantastycznych, jako różnych sposobów wyrażania myśli i emocji;

5) porównuje i ocenia postępowanie bohaterów, w tym w odniesieniu do własnych doświadczeń;

6) rozpoznaje różne środki językowe i zabiegi artystyczne oraz określa ich oddziaływanie na wyobraźnię, przekonania, emocje oraz zmysły;

7) interpretuje głosowo wybrane teksty;

8) wykorzystuje pojęcia: tekst, tekst kultury, argument, fikcja, utwór realistyczny, utwór fantastyczny, mit, baśń, legenda, przypowieść, powieść, opowiadanie, świat przedstawiony, narrator, bohater, fabuła, podmiot mówiący, epitet, porównanie, wyliczenie, powtórzenie, metafora lub przenośnia, wyraz dźwiękonaśladowczy, rymy.

3. Świadomość języka.

Pytanie wiodące: Jak porozumiewać się skutecznie, poprawnie i etycznie, świadomie wykorzystując wiedzę o języku oraz zasoby językowe?

Uczeń:

1) rozpoznaje w wypowiedziach odmienne i nieodmienne części mowy, przypisuje im właściwe kategorie gramatyczne, stosuje poprawne formy wyrazów odmiennych w wypowiedziach ustnych i pisemnych;

2) analizuje nacechowanie emocjonalne i stylistyczne wyrazów oraz związków wyrazowych w zdaniu;

3) bada różnice i zależności między częściami mowy a częściami zdania;

4) buduje zdania poprawne pod względem logicznym i gramatycznym w mowie oraz piśmie, określa zależności między wyrazami w zdaniu, identyfikuje funkcje głównych części zdania oraz ich określeń;

5) wyjaśnia znaczenie wyrazów w kontekście, korzystając ze słowników i innych źródeł informacji;

6) wzbogaca słownictwo, stosuje w swoich wypowiedziach różne elementy leksykalne (np. wyrazy neutralne i wartościujące, wyrazy bliskoznaczne i przeciwstawne, związki frazeologiczne);

7) wyjaśnia różnice między znaczeniem dosłownym a przenośnym wyrazów i związków wyrazowych;

8) stosuje zasady pisowni, także z wykorzystaniem wiedzy o odmianie i wymowie wyrazów;

9) stosuje znaki interpunkcyjne w różnych typach wypowiedzi z wykorzystaniem wiedzy o składni;

10) wykorzystuje pojęcia: rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówek, liczebnik, zaimek, spójnik, przyimek, liczba, osoba, rodzaj, przypadek, czas, tryb, stopniowanie, podmiot, orzeczenie, wypowiedzenie (oznajmujące, pytające, rozkazujące, wykrzyknikowe), równoważnik zdania, zdanie, zdanie pojedyncze, zdanie złożone, synonim, antonim, związek frazeologiczny, głoska dźwięczna i bezdźwięczna, głoska ustna i nosowa, samogłoska, spółgłoska, sylaba, kropka, przecinek, znak zapytania, wykrzyknik, cudzysłów, nawias, dwukropek.

4. Tworzenie wypowiedzi.

Pytanie wiodące: Jak za pomocą różnych form wypowiedzi i środków wyrazu przekazywać myśli, emocje i opinie różnym odbiorcom w różnych sytuacjach?

Uczeń:

1) tworzy notatki w różnych formach, syntetycznie ujmujące najważniejsze informacje z różnych źródeł, w tym z zajęć i podręcznika;

2) przekształca cudze teksty, w tym formułuje pytania do tekstu i sporządza jego plan odtwórczy;

3) komponuje krótsze i dłuższe wypowiedzi o charakterze użytkowym, takie jak sprawozdanie i inne wypowiedzi relacjonujące, korespondencja tradycyjna i elektroniczna, samodzielnie przygotowana prezentacja multimedialna;

4) tworzy różnorodne wypowiedzi argumentacyjne na tematy poruszane na zajęciach, formułuje i uzasadnia swoją opinię;

5) opisuje przedmiot, krajobraz, sytuację, przeżycia oraz charakteryzuje postać, także w dłuższych wypowiedziach o charakterze twórczym;

6) podejmuje różne działania o charakterze twórczym z wykorzystaniem języka i różnych form literackich, w tym lirycznych i narracyjnych, takich jak opowiadania o zróżnicowanej kompozycji, fabule, kreacji świata przedstawionego, oraz form dziennikarskich;

7) posługuje się kompozycją i układem graficznym adekwatnymi do formy i charakteru wypowiedzi;

8) wykorzystuje pojęcia: opinia, opis, charakterystyka, opowiadanie, list tradycyjny i elektroniczny, sprawozdanie, akapit, wstęp, rozwinięcie, zakończenie.

5. Rozwijanie umiejętności autorefleksji i tworzenie tożsamości.

Pytanie wiodące: Jak wyznawane wartości i role odgrywane w różnych wspólnotach, kształtują tożsamość i odpowiedzialność za otaczający świat?

Uczeń:

- 1) opisuje istotne dla siebie wartości i prezentuje stanowisko wobec uniwersalnych wartości – moduł filozoficzny;
- 2) omawia różne aspekty doświadczenia wspólnotowego, w tym dotyczące ich wartości w odniesieniu do różnych wspólnot, takich jak rodzina, społeczność szkolna, lokalna, narodowa – moduł filozoficzny;
- 3) określa role, jakie odgrywa w różnych wspólnotach, w tym w rodzinie, szkole, grupie rówieśniczej, kraju itd. – moduł filozoficzny;
- 4) omawia i ocenia swoje zaangażowanie w procesie uczenia się;
- 5) rozpoznaje i nazywa emocje własne i innych.

6. Elementy edukacji medialnej.

Pytanie wiodące: Jak skutecznie, krytycznie i z dbałością o higienę psychiczną poruszać się w świecie przekazów medialnych i wzmacniać podmiotowość informacyjno-komunikacyjną?

Uczeń:

- 1) aktywnie wyszukuje potrzebne informacje w różnorodnych źródłach – moduł medialny;
- 2) odróżnia informacje o faktach od opinii – moduł medialny;
- 3) korzysta z różnorodnych źródeł informacji do poszerzania własnej wiedzy i rozwijania zainteresowań – moduł medialny;
- 4) rozpoznaje, w jaki sposób przekazy, w tym reklamy, wpływają na zachowania i kluczowe życiowe decyzje – moduł medialny;
- 5) stosuje zasady higieny cyfrowej i opisuje zagrożenia wynikające z korzystania z Internetu, w tym uzależnienia od ekranów, telefonów, gier, komputerów i konsekwencje przeładowania informacyjnego – moduł medialny.

7. Praktyki lekturowe.

Pytanie wiodące: W jaki sposób teksty i nawyki lekturowe mogą pomóc zrozumieć siebie i świat?

Uczeń:

1) wybiera teksty zgodnie z preferencjami i zainteresowaniami, oraz uzasadnia swój wybór;

2) planuje proces czytania;

3) dzieli się pierwszymi wrażeniami z przeczytanego tekstu;

4) czyta w każdym roku szkolnym nie mniej niż 4 dłuższe teksty literackie dla dzieci i młodzieży:

a) wybrane wspólnie przez nauczyciela i uczniów z listy przykładowych tekstów do omówienia w klasach IV–VIII lub spoza tej listy,

b) wśród których znajdują się teksty poruszające zagadnienia bliskie doświadczeniom uczniów, takie jak: dom, rodzina, relacje rówieśnicze, przyjaźń, emocje, relacje człowieka i natury, różnorodność, wspólnotowość;

5) zapoznaje się z wybranymi fragmentami Biblii, w tym opisem stworzenia świata oraz przypowieściami o miłosiernym Samarytaninie i o synu marnotrawnym; wybranymi mitami greckimi, w tym: o stworzeniu świata, o Syzyfie, o Dedalu i Ikarze, o Demeter i Korze; baśniami i legendami ważnymi dla kultury światowej, europejskiej, narodowej i regionalnej;

6) czyta krótsze teksty literackie, w tym:

a) utwory narracyjne,

b) utwory liryczne,

c) utwory o charakterze patriotycznym, w tym *Mazurek Dąbrowskiego* Józefa Wybickiego i *Rota* Marii Konopnickiej;

7) zapoznaje się z tekstami kultury należącymi do różnych sztuk, w tym filmu, teatru, malarstwa, rzeźby, muzyki, komiksu.

Klasy VII i VIII

1. Komunikacja.

Pytanie wiodące: Jak komunikować się w sposób skuteczny, etyczny i budujący dobre relacje z innymi ludźmi w różnych sytuacjach życiowych?

Uczeń:

- 1) komunikuje się w sposób asertywny, z uważnością na innych rozmówców;
- 2) aktywnie słucha, parafrazuje wypowiedzi innych oraz zadaje pytania pogłębiające rozmowę i podtrzymujące kontakt – moduł medialny;
- 3) uczestniczy w dyskusji i debacie z poszanowaniem perspektywy i przekonań innych uczestników, przekonuje do swoich racji – moduł medialny;
- 4) udziela informacji zwrotnej i przyjmuje ją w różnych sytuacjach komunikacyjnych – moduł medialny;
- 5) rozpoznaje przejawy agresji, dyskryminacji i manipulacji w języku oraz przeciwstawia się im – moduł medialny;
- 6) wykorzystuje pojęcia: parafrazowanie, dyskusja, debata, informacja zwrotna, asertywność, agresja językowa, manipulacja, dyskryminacja, perswazja – moduł medialny.

2. Odbiór tekstów kultury.

Pytanie wiodące: Jak i za pomocą jakich zabiegów wypowiedzi oraz zjawiska kultury oddziałują na odbiorcę?

Uczeń:

- 1) interpretuje teksty należące do różnych sztuk, w tym literatury, filmu, teatru, komiksu, sztuk plastycznych, audialnych i audiowizualnych, z wykorzystaniem różnorodnych kontekstów – moduł kultura;
- 2) omawia różnice między utworami epickimi, lirycznymi i dramatycznymi, w tym jako różnymi sposobami wyrażania myśli, emocji i oddziaływania na odbiorców;
- 3) określa różne perspektywy narratora i sposoby prowadzenia narracji, w tym narratorską pierwszo- i trzecioosobową, wszechwiedzącą, oraz opisuje ich wpływ na odbiorcę;
- 4) rozpoznaje sposób prowadzenia argumentacji i kompozycję wypowiedzi jako formy porządkowania i wyrażania myśli oraz oddziaływania na odbiorców;
- 5) wyszukuje, selekcjonuje, syntetyzuje i krytycznie ocenia informacje oraz opinie zawarte w wypowiedziach;
- 6) porównuje teksty pod względem kryteriów zaproponowanych przez siebie i nauczyciela, w tym porównuje stanowiska i argumenty;
- 7) wykorzystuje pojęcia: epika, liryka, dramat, tren, fraszka, bajka, argumentacja, kompozycja, tytuł, podtytuł, motto, nowela, punkt kulminacyjny, alegoria, kontrast, symbol, pytanie retoryczne, informacja, opinia.

3. Świadomość językowa.

Pytanie wiodące: Jak porozumiewać się skutecznie, poprawnie i etycznie, świadomie wykorzystując wiedzę o języku i zasoby językowe?

Uczeń:

- 1) tworzy rodzinę wyrazów i bada relacje między jej elementami, wykorzystuje wiedzę ze słowotwórstwa do bogacenia słownictwa;
- 2) stosuje w swoich wypowiedziach czasowniki w różnych aspektach, trybach i stronach oraz określa ich funkcje w tekście, a także stosuje w swoich wypowiedziach różne rodzaje podmiotów, orzeczeń, przydawek, dopełnień i okoliczników w celu składniowego urozmaicenia wypowiedzi;
- 3) określa relacje między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym;
- 4) rozpoznaje imiesłowy przymiotnikowe i przysłówkowe oraz stosuje je w swoich wypowiedziach;
- 5) wykorzystuje mowę zależną i niezależną w swoich wypowiedziach;
- 6) dobiera różnorodne środki językowe adekwatnie do intencji, stylu i formy wypowiedzi;
- 7) stosuje reguły interpunkcyjne w zdaniach złożonych i wielokrotnie złożonych, wykorzystuje interpunkcję jako narzędzie organizacji tekstu i podkreślania intencji wypowiedzi;
- 8) dokonuje korekty własnych wypowiedzi pod względem poprawności językowej i skuteczności komunikacyjnej;
- 9) wykorzystuje pojęcia: formant, wyraz podstawowy, wyraz pochodny, rodzina wyrazów, aspekt, strona czasownika, przydawka, dopełnienie, okolicznik, zdanie złożone współrzędnie, zdanie złożone podrzędnie, imiesłów przymiotnikowy i przysłówkowy, imiesłowny równoważnik zdania, mowa zależna, mowa niezależna, przysłowie, archaizm, neologizm, termin naukowy, wyraz potoczny, wulgaryzm.

4. Tworzenie wypowiedzi.

Pytanie wiodące: Jak za pomocą różnych form wypowiedzi i środków wyrazu przekazywać myśli, emocje oraz opinie różnym odbiorcom w różnych sytuacjach?

Uczeń:

- 1) przekształca cudze teksty, w tym: streszcza, parafrazuje;
- 2) opisuje dzieło sztuki (np. obraz, grafikę, rzeźbę, fotografię, utwór muzyczny) z wykorzystaniem elementów interpretacji – moduł kultura;
- 3) tworzy dłuższe wypowiedzi argumentacyjne ustne i pisemne, w tym rozprawkę, list otwarty i przemówienie;
- 4) formułuje stanowisko, wspiera je argumentami i przykładami;
- 5) tworzy wypowiedzi nieoficjalne i oficjalne o charakterze użytkowym, służące realizacji różnych celów, w tym prośby i zapytania, także w formie korespondencji elektronicznej;
- 6) dostosowuje tworzone przez siebie wypowiedzi do sytuacji, słuchaczy i celu wypowiedzi, wykorzystuje wiedzę o języku, zasadach kompozycji i retoryce;
- 7) wykorzystuje pojęcia: apostrofa, pytanie retoryczne, argument, kontrargument, wywód, teza, hipoteza, stanowisko, rozprawka, przemówienie, streszczenie, przykład.

5. Rozwijanie umiejętności autorefleksji i tworzenie tożsamości.

Pytanie wiodące: Jak wyznawane wartości i role odgrywane w różnych wspólnotach, kształtują tożsamość i odpowiedzialność za otaczający świat?

Uczeń:

- 1) podejmuje refleksję o roli dziejów kultury i historii w rozumieniu współczesności;
- 2) omawia znaczenie symboli, języka i literatury w budowaniu tożsamości narodowej – moduł kultura;
- 3) wyraża refleksję o charakterze filozoficznym inspirowaną tekstami – moduł filozoficzny;
- 4) wyraża refleksję nad relacjami między człowiekiem a naturą w kontekście odpowiedzialności za Ziemię i na jej podstawie kształtuje swoje postawy życiowe;
- 5) określa znaczenie własnej twórczości i uczestnictwa w kulturze w budowaniu odporności psychicznej – moduł kultura;
- 6) wykorzystuje pojęcia: relacje, wartości uniwersalne, wspólnota, rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna, naród, tożsamość narodowa, tożsamość osobista, współpraca w grupie, autorefleksja, odporność psychiczna, empatia, dialog, solidarność społeczna oraz dobro wspólne – moduł filozoficzny.

6. Elementy edukacji medialnej.

Pytanie wiodące: Jak skutecznie, krytycznie i z dbałością o higienę psychiczną poruszać się w świecie przekazów medialnych i wzmacniać podmiotowość informacyjno-komunikacyjną?

Uczeń:

- 1) rozpoznaje czynniki wpływające na dostępność, wiarygodność i bezstronność przekazów oraz na ich odbiór, a także rozpoznaje fałsz i dezinformację – moduł medialny;
- 2) odnajduje różne treści w mediach i Internecie, ocenia ich wartość i uzasadnia swoją ocenę – moduł medialny;
- 3) uzyskuje informacje za pomocą narzędzi opartych na sztucznej inteligencji i weryfikuje je w innych źródłach – moduł medialny;
- 4) stosuje zasady etycznego wykorzystania treści medialnych – moduł medialny;
- 5) wykorzystuje pojęcia: analiza krytyczna, bańka informacyjna, błędy poznawcze, higiena cyfrowa, krytyczne myślenie, profilowanie treści, przekaz informacyjny, przekaz medialny, przeładowanie informacyjne, fałszywe informacje, dezinformacja – moduł medialny.

7. Praktyki lekturowe.

Pytanie wiodące: W jaki sposób teksty i nawyki lekturowe mogą pomóc zrozumieć siebie i świat?

Uczeń:

- 1) czyta następujące teksty z klasyki literatury polskiej:
 - a) Jan Kochanowski, *Tren VII i VIII*, wybrane fraszki,
 - b) Ignacy Krasicki, wybrane bajki,
 - c) Adam Mickiewicz, *Dziady część II*, *Reduta Orzona*, *Śmierć pułkownika*, *Pan Tadeusz* – *Inwokacja*, wybrana ballada,
 - d) Juliusz Słowacki, *Balladyna*,
 - e) wybrana nowela Bolesława Prusa lub Henryka Sienkiewicza,
 - f) Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*,
 - g) wybrane opowiadanie lub jednoaktówka Sławomira Mrożka,
 - h) wybrane opowiadanie Idy Fink;
- 2) czyta w każdym roku szkolnym nie mniej niż 4 dłuższe utwory literackie, w tym:
 - a) wybrane wspólnie przez nauczyciela i uczniów z listy przykładowych tekstów do omówienia w klasach IV–VIII lub spoza tej listy:
 - teksty epickie reprezentujące różne sposoby prowadzenia narracji,
 - utwory należące do literatury gatunkowej (np. fantasy, science fiction, kryminalne, przygodowe, obyczajowe),
 - b) teksty z kanonu literatury światowej;

- 3) zapoznaje się ze zróżnicowanymi tematycznie i gatunkowo tekstami, w tym:
- a) wybranymi utworami poetyckimi Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Julii Hartwig, Zbigniewa Herberta, Marii Konopnickiej, Urszuli Koziół, Bolesława Leśmiana, Czesława Miłosza, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Agnieszki Osieckiej, Haliny Poświatowskiej, Tadeusza Różewicza, Juliusza Słowackiego, Wisławy Szymborskiej, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego,
 - b) wypowiedziami i przekazami medialnymi: relacjonującymi (np. wiadomość prasowa, reportaż, sprawozdanie); wyrażającymi stanowisko (np. felieton, przemówienie); popularnonaukowymi i filozoficznymi – moduł filozoficzny,
 - c) podejmującymi refleksję nad relacjami między człowiekiem a naturą, jednostką a społeczeństwem oraz obywatelem a władzą.

Przykładowe teksty do omówienia w klasach IV–VIII

1. Teksty narracyjne i dramatyczne:
 - 1) Adam Bahdaj, *Do przerwy 0:1* lub inna powieść;
 - 2) Justyna Bednarek, *Dom numer 5*;
 - 3) Paweł Beręsewicz, *Wszystkie lajki Marczuka*, *Szeptane* lub inna powieść;
 - 4) Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego* (fragmenty);
 - 5) Karol Olgierd Borchardt, *Znaczy Kapitan*;
 - 6) Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród* lub inna powieść;
 - 7) Lewis Carroll, *Alicja w Krainie Czarów*;
 - 8) Marine Carteron, wybrana powieść z serii *Podpalacze książek*;
 - 9) Joanna Chmielewska, *Nawiedzony dom*, *Zwyczajne życie*;
 - 10) Agatha Christie, wybrana powieść kryminalna;
 - 11) Carlo Collodi, *Pinokio*;
 - 12) Sarah Crossan, *Kasieńka*, *My dwie*, *my trzy*, *my cztery*, *Tippi i ja*, *Kończy się czas*;
 - 13) Charles Dickens, *Opowieść wigilijna*;
 - 14) Lloyd Cassel Douglas, *Wielki Rybak*;
 - 15) Jacek Dukaj, *Wroniec*;
 - 16) Aleksander Dumas, *Trzej muszkieterowie*;
 - 17) Michael Ende, *Momo*, *Niekończąca się historia*;
 - 18) John Flanagan, wybrana powieść z cyklu *Zwiadowcy*;
 - 19) Aleksander Fredro, *Zemsta*, *Śluby panieńskie*;
 - 20) Olaf Fritsche, *Skarb Troi*;
 - 21) Ernest Hemingway, *Stary człowiek i morze*;
 - 22) Roksana Jędrzejewska-Wróbel, *Stan splątania*;
 - 23) Grzegorz Kasdepke, wybrana powieść;

- 24) Jacqueline Kelly, *Ewolucja według Calpurnii Tate*;
- 25) Emilia Kiereś, *Rzeka*;
- 26) Joseph Rudyard Kipling, *Księga dżungli*;
- 27) Nancy H. Kleinbaum, *Stowarzyszenie umarłych poetów*;
- 28) Janusz Korczak, *Król Maciuś Pierwszy, Bankructwo małego Dżeka*;
- 29) Rafał Kosik, *Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*;
- 30) Barbara Kosmowska, *Pozłacana rybka*;
- 31) Zofia Kossak-Szczucka, *Topsy i Lupus*, wybrane opowiadanie z tomu *Bursztyny*;
- 32) Marcin Koziół, *Skrzynia Władcy Piorunów*;
- 33) Alice Kuipers, *Najgorsza rzecz, jaką zrobiła, Życie na drzwiach lodówki: powieść w notatkach*;
- 34) Selma Lagerlöf, *Cudowna podróż*;
- 35) Ursula K. Le Guin, *Czarnoksiężnik z Archipelagu*;
- 36) Stanisław Lem, *Cyberiada, Bajki robotów*;
- 37) Bolesław Leśmian, *Klechdy sezamowe*;
- 38) Clive Staples Lewis, wybrana powieść z cyklu *Opowieści z Narnii*;
- 39) Astrid Lindgren, *Bracia Lwie Serce, Ronja, córka zbójnika*;
- 40) Kornel Makuszyński, wybrana powieść;
- 41) Andrzej Maleszka, wybrana powieść z cyklu *Magiczne drzewo*;
- 42) Alan Aleksander Milne, *Kubuś Puchatek*;
- 43) Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni (Chłopcy z ulicy Pawła)*;
- 44) Lucy Maud Montgomery, *Ania z Zielonego Wzgórza (Anne z Zielonych Szczytów)*;
- 45) Brandon Mull, *Wojna cukierkowa, Baśniobór*;
- 46) Małgorzata Musierowicz, wybrana powieść z cyklu *Jeżycjada*;
- 47) Edmund Niziurski, *Sposób na Alcybiadesa*;
- 48) Ewa Nowak, *Pajaczek na rowerze*;
- 49) Longin Jan Okoń, *Tecumseh*;
- 50) George Orwell, *Folwark zwierzęcy*;
- 51) Ferdynand Antoni Ossendowski, *Słoń Birara*;
- 52) Raquel Jaramillo Palacio, *Cudowny chłopak*;
- 53) Katherine Paterson, *Most do Terabithii*;
- 54) Sara Pennypacker, *Pax*;
- 55) Jacek Podsiadło, *Czerwona kartka dla Sprężyny*;
- 56) Rick Riordan, wybrana powieść z cyklu *Percy Jackson i bogowie olimpijscy*;
- 57) J.K. Rowling, wybrana powieść o Harrym Potterze;
- 58) Katarzyna Ryrych, *Król, Wyspa mojej siostry, Lato na Rodos*;
- 59) Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*;

- 60) Éric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża*;
- 61) William Shakespeare, *Romeo i Julia*, *Sen nocy letniej*;
- 62) Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy*, *W pustyni i w puszczy*, *Quo vadis*;
- 63) Linn Skåber, *Młodość. Wyznania nastolatków*;
- 64) Nancy Springer, wybrana powieść z cyklu *Enola Holmes*;
- 65) Erin Stewart, *Blizny jak skrzydła*;
- 66) Marcin Szczygielski, *Teatr Niewidzialnych Dzieci*, *Arka Czasu, czyli wielka ucieczka Rafała od kiedyś przez wtedy do teraz i wstecz*;
- 67) Alfred Szklarski, wybrana powieść o Tomku Wilmowskim;
- 68) Dorota Terakowska, *Tam, gdzie spadają anioły*, *Córka czarownicy*;
- 69) John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*;
- 70) Mark Twain, *Przygody Tomka Sawyera*;
- 71) Katarzyna Wasilkowska, *Już, już!*;
- 72) Danuta Wawiłow, Natalia Usenko, *Wierzbowa 13. Opowieści z Wierzbowej 13*;
- 73) Louis de Wohl, *Postanec króla*;
- 74) Karol Wojtyła, wybrany utwór;
- 75) Markus Zusak, *Złodziejka książek*;
- 76) Stefan Żeromski, *Szyfowe prace*, *Słaczka*.

2. Antologie i wybory tekstów:

- 1) *Gorzka czekolada i inne opowiadania o ważnych sprawach*, autorzy: Paweł Beręsewicz, Wojciech Cesarz, Barbara Kosmowska, Andrzej Maleszka, Katarzyna Ryrych, Katarzyna Terechowicz;
- 2) *Nazywam się...* (np. Mikołaj Kopernik, Fryderyk Chopin, Maria Skłodowska-Curie, Jan Paweł II i inni);
- 3) *Wszystkie kolory świata*, autorzy zebrani (Michał Rusinek i inni);
- 4) wiersze poetów dawnych i współczesnych niewymienionych w podstawie programowej;
- 5) zbiory mitologii światowej (np. słowiańskiej, skandynawskiej, staroegipskiej).

3. Teksty publicystyczne, popularnonaukowe, filozoficzne, biograficzne, literatura faktu:

- 1) Francesco D'Adamo, *Iqbal*;
- 2) Jacek Dąbała, wybrany tekst ze zbioru *Media ćwiczą rozum. Vademecum rozsądku dla obywateli, polityków i dziennikarzy*;
- 3) Anna Dziewit-Meller, *Damy, dziewczuchy, dziewczyny. Historia w spódnicy*;
- 4) Umberto Eco, wybrany felieton ze zbiorów *Zapiski na pudełku od zapalek*;
- 5) Arkady Fiedler, *Dywizjon 303*;

- 6) Rachel Firth, Minna Lacey, Jordan Akpojaro, *Filozofia dla początkujących*;
- 7) André Frossard, *Nie lękajcie się! Rozmowy z Janem Pawłem II*;
- 8) Natalia Goncarz, *Mietek na wojnie*;
- 9) Magdalena Grzebałkowska, *Wojenka. O dzieciach, które dorosły bez ostrzeżenia* (wybrany reportaż);
- 10) Boguś Janiszewski, wybrana pozycja z serii *To, o czym dorośli ci nie mówią* lub *Wyzwania*;
- 11) Leszek Kołakowski, *Mini-wykłady o maxi-sprawach, 13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych* (wybrany fragment);
- 12) Simona Kossak, *Serce i pazur. Opowieści o uczuciach zwierząt*;
- 13) Anna Kowalczyk, *Brakująca połowa dziejów. Krótka historia kobiet na ziemiach polskich*;
- 14) Karolina Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945* (fragmenty);
- 15) Anna Mieszkowska, *Dzieci Ireny Sendlerowej*;
- 16) Nela Mała Reporterka, wybrany utwór;
- 17) Lidia Ostałowska, *Bezprizorni*;
- 18) Marie Pavlenko, *A kiedy zniknie pustynia*;
- 19) Łukasz Pilip, *Podwórko bez trzepaka. Reportaże z dzieciństwa* (wybrany reportaż);
- 20) Michel Piquemal, *Bajki filozoficzne*;
- 21) Magdalena Rigamonti, *Niewygodni. Mówią prawdę o wojnie* (wywiad z Adą Willenberg lub inny);
- 22) Michał Rusinek, *Szalik. O Wisławie Szymborskiej dla dzieci*;
- 23) Maria Strzelecka, *Simona*;
- 24) Justyna Suchecka, *Young power. 30 historii o tym, jak młodzi zmieniają świat*;
- 25) Zbigniew Urbanyi, *Na szlaku kliprów i windjammerów* (fragmenty);
- 26) Melchior Wańkowicz, *Bitwa o Monte Cassino, Ziele na kraterze*;
- 27) Urszula Zajączkowska, *Patyki, badyle*.

W ramach zajęć z języka polskiego uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracy.

W przypadku klas IV–VI uczeń:

- 1) raz w roku szkolnym uczestniczy w spektaklu teatralnym (np. w teatrze tradycyjnym, muzycznym, lalek) lub w innym wydarzeniu kulturalnym (np. koncercie, wystawie na żywo lub on-line);

2) raz w trakcie nauki w klasach IV–VI:

a) tworzy w grupie krótką formę artystyczną (np. przedstawienie teatralne, film, teledysk, słuchowisko lub *podcast* na podstawie wybranej baśni, legendy, mitu lub innego tekstu literackiego), a następnie prezentuje ją na forum klasy,

b) realizuje indywidualnie lub w grupie projekt twórczy związany z przeczytaną lekturą (np. przygotowuje konkurs lub grę fabularną opartą na fabule dzieła, tworzy nowe okładki lub obwoluty korelujące z treścią, opracowuje komiks na podstawie tekstu, odgrywa scenki lub przygotowuje improwizacje na podstawie lektury),

c) projektuje w grupie i realizuje projekt czytelniczy, mający na celu rozwijanie zainteresowania literaturą oraz promujący kulturę czytelnictwa.

W przypadku klas VII i VIII uczniów:

1) raz w roku szkolnym:

a) uczestniczy w spektaklu teatralnym (np. w teatrze tradycyjnym, muzycznym, lalek lub w innym wydarzeniu kulturalnym (np. koncercie, wystawie na żywo lub on-line),

b) przygotowuje i przedstawia indywidualnie przegląd prasy, mediów i innych źródeł na zadany temat;

2) raz w trakcie nauki w klasach VII i VIII:

a) tworzy w grupie krótką formę artystyczną (np. przedstawienie teatralne, film, teledysk, słuchowisko lub *podcast* na podstawie własnego scenariusza), a następnie prezentuje ją na forum klasy,

b) uczestniczy w zorganizowanej dyskusji lub debacie (np. oksfordzkiej, „za i przeciw”, sokratejskiej, panelowej) na temat związany z przeczytaną lekturą.

Bibliografia

- Arends R.I. (1994). *Uczymy się nauczać*, tłum. K. Kruszewski, Warszawa.
- Biernacka D. (2001). *Od słowa do działania*, Warszawa.
- Buehl D. (2004). *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie się uczyć*, Kraków.
- Brzezińska A. (1985). *Gotowość dzieci w wieku przedszkolnym do czytania i pisania*, Poznań.
- Carr E., Jones B., Ogle D., Palincsar A. (1987). *Strategic teaching and learning*, Aleksandria.
- Duke N., Pearson P.D. (2000). *Effective practices for developing reading comprehension*, Madison.
- Grabias K. (1994). *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.
- Klein M. (1998). *Teaching reading comprehension and vocabulary: a guide for teachers*.
- Kupisiewicz Cz. (1995). *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa.
- Malmquist E. (1982). *Nauka czytania w szkole podstawowej*, Warszawa.
- Morreale S.P., Spitzberg B.H., Barge J.K. (2007). *Komunikacja między ludźmi*, Warszawa.
- Nagajowa M. (1995). *ABC metodyki języka polskiego*, Warszawa.
- Okoń W. (1996). *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa.
- Zbróg P. (2005). *Wojna o kształcenie językowe. Praktyczny model*, Kielce.
- Buckingham D. (2019). *The Media Education Manifesto*, Cambridge.
- Meyer A., Rose D.H., Gordon D. (2014). *Universal Design for Learning. Theory and Practice*, Wakefield.
- Nussbaum M. (2016). *Nie dla zysku. Dlaczego demokracja potrzebuje humanistów*, Łódź.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz.U. z 2026 r.).